

Penningtvätt

Rättslig vägledning 2021:20
Utvecklingscentrum och Ekobrottsmyndigheten
December 2021
Uppdaterad november 2024

Ekobrottsmyndigheten ÅKLAGARMYNDIGHETEN
Swedish Economic Crime Authority

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Flödesschema dispositionsförbud.....	7
Rekommendationer.....	8
1 Inledning.....	9
2 Penningtvättsbrott – prövning i fem steg.....	10
2.1 Finns konkreta omständigheter som tyder på brottslig verksamhet av viss typ?.....	10
2.2 Härrör egendomen från brott eller brottslig verksamhet?.....	11
2.3 Är åtgärden sådan att den omfattas av bestämmelsen?.....	12
2.4 Har åtgärden vidtagits i penningtvättssyfte?.....	12
2.5 Består värdet av åklagarens bevisning trots den misstänktes uppgifter?.....	13
3 Penningtvättsbrotten (3–6 §§).....	14
3.1 Vad krävs för att bevisa brott eller brottslig verksamhet?.....	14
3.1.1 Rekvizitet ”brott” förutsätter inte ett konkret brott.....	15
3.1.2 Rekvizitet ”brott” – en prövning av samtliga omständigheter.....	16
3.1.3 Rekvizitet ”brottslig verksamhet” understryker att något konkret förbrott inte behöver bevisas.....	16
3.1.4 Internationella åtaganden och avgörande från Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna.....	18
3.2 Konkreta omständigheter vid tillämpningen av rekviziten ”brott eller brottslig verksamhet”.....	19
3.2.1 Konkreta omständigheter som tyder på narkotikabrottslighet.....	20
3.2.2 Konkreta omständigheter som tyder på förmögenhetsbrottslighet.....	21
3.2.3 Generella omständigheter som tyder på brottslig verksamhet.....	21
3.3 Härrör egendomen från brott eller brottslig verksamhet?.....	22
3.4 Särskilt om skattebrott och andra undandragandebrott.....	23
3.5 Penningtvättsbrott – med penningtvättssyfte (3 §).....	23
3.5.1 Straffbelagda åtgärder.....	24
3.5.2 Självtvätt vid penningtvättsbrott.....	26
3.5.3 Penningtvättssyfte.....	27

3.6	Penningtvättsbrott – utan penningtvättssyfte (4 §)	28
3.6.1	Otillbörligt främjande	28
3.6.2	Konsumtion av brottsutbyte	30
3.7	Gradindelning och straffvärde (5–6 §§).....	31
3.7.1	Grovt brott	31
3.7.2	Penningtvättsförseelse	33
3.8	Den tilltalades förklaringsbörd i brottmål.....	34
4	Näringspenningtvätt – prövning i fyra steg.....	36
4.1	Är 7 § penningtvättsbrottslagen tillämplig?	36
4.2	Har misstänkt medverkat till en åtgärd?.....	37
4.3	Kan åtgärden skäligen antas ha vidtagits i penningtvättssyfte?	37
4.4	Består värdet av åklagarens bevisning trots den misstänktes uppgifter?	38
5	Näringspenningtvätt (7 §)	39
5.1	Allmänt om näringspenningtvätt	39
5.2	Näringsverksamhet.....	40
5.3	Vanemässigt eller i större omfattning	40
5.4	Åtgärder som inte vidtagits i näringsverksamhet, vanemässigt eller i större omfattning.....	42
5.5	Innebörden av att medverka till en åtgärd.....	42
5.5.1	Självtvätt vid näringspenningtvätt.....	43
5.6	Innebörden av att en åtgärd skäligen kan antas ha vidtagits i penningtvättssyfte	43
5.6.1	Grunden för straffansvaret enligt 7 § är ett klandervärt risktagande.....	43
5.6.2	Även åtgärder med legitim egendom kan föranleda straffansvar.....	44
5.6.3	Omständigheterna under vilka åtgärden vidtogs är avgörande för det klandervärda risktagandet	44
5.7	Omständigheter som kan tala för klandervärt risktagande	46
5.8	Gradindelning och straffvärde	46
5.8.1	Näringspenningtvätt, grovt brott	46
5.8.2	Näringspenningtvätt, ringa brott.....	47
5.9	Övriga regelverk inom penningtvättsområdet	48
6	Försök, förberedelse och stämpling (8 §)	51
7	Dispositionsförbud.....	52
7.1	Innebörden av dispositionsförbud.....	52
7.2	Förfarandet vid prövningen av dispositionsförbud.....	52
7.2.1	Underlag vid anmälan av dispositionsförbud.....	52
7.2.2	Åklagarens prövning av dispositionsförbud	53

7.3	Giltighetstid.....	54
7.4	Underrättelser.....	55
	7.4.1 Underrättelse om dispositionsförbud till verksamhetsutövaren.....	55
	7.4.2 Underrättelse om dispositionsförbud till den drabbade ..	55
7.5	Dispositionsförbud på begäran av annan stat	56
8	Konkurrens, rättskraft och preskription	57
	8.1 Konkurrens	57
	8.2 Rättskraft.....	58
	8.3 Preskription	58

Vägledningen har reviderats under hösten 2024 med anledning av den nya förverkandelagstiftningen. Vägledning om penningbeslag och om förverkande och förvar enligt stöldgodslagen, som tidigare fanns i avsnitt 8 och 9, återfinns numera i RåV 2024:7 Brottsvinster och oförklarade tillgångar.

Avsnitt 3.1.2, 3.1.3, 3.5.1, 5.3, 5.6.3 och 5.8.1 har reviderats med anledning av ny praxis från Högsta domstolen.

Innehållet i övrigt är oförändrat från tidigare version av vägledningen. Det innebär bl.a. att det i vägledningen förekommer begrepp som "brottsutbyte", trots att detta begrepp har ersatts med "brottsvinster".

Sammanfattning

Denna rättsliga vägledning är framtagen för att vara till ledning för åklagare vid handläggning av ärenden avseende brott enligt penningtvättsbrottslagen.

På Ekobrottsmyndigheten benämns den rättsliga vägledningen Handbok.

Rekommendationer

Efter sammanfattningen följer ett antal rekommendationer som tar sikte på frågeställningar som åklagaren bör överväga vid handläggningen av ärenden enligt penningtvättsbrottslagen.

Översikt av prövningen av penningtvättsbrott ([avsnitt 2](#))

En modell har tagits fram för att åklagaren på ett enkelt och översiktligt sätt ska kunna identifiera de huvudsakliga frågeställningarna i en utredning avseende penningtvättsbrott enligt 3 § penningtvättsbrottslagen där pengar eller annan egendom kan misstänkas härröra från brottslig verksamhet.

Efter varje steg i prövningen finns en hänvisning till andra delar av promemorian där frågeställningen fördjupas.

Fördjupning penningtvättsbrott ([avsnitt 3](#))

I avsnittet fördjupas de frågeställningar som aktualiseras vid prövningen av penningtvättsbrotten och rekvisiten i bl.a. 3 och 4 §§ penningtvättsbrottslagen behandlas mer ingående. Vidare ges exempel på vad som kan utgöra konkreta omständigheter som tyder på brottslighet av viss typ.

Översikt av prövningen av näringspenningtvätt ([avsnitt 4](#))

En modell har tagits fram för att åklagaren på ett enkelt och översiktligt sätt ska kunna identifiera de huvudsakliga frågeställningarna i en utredning avseende näringspenningtvätt enligt 7 § penningtvättsbrottslagen.

Efter varje steg i prövningen finns en hänvisning till andra avsnitt där frågeställningen fördjupas.

Fördjupning näringspenningtvätt ([avsnitt 5](#))

I avsnittet fördjupas de frågeställningar som aktualiseras vid prövningen av näringspenningtvätt, och rekvisiten i 7 § penningtvättsbrottslagen behandlas mer ingående. Vidare ges exempel på vad som kan utgöra omständigheter som kan tala för ett klandervärt risktagande.

Försök, förberedelse och stämpling ([avsnitt 6](#))

I avsnittet ges några exempel på situationer som skulle kunna utgöra osjälvständiga brottsformer enligt penningtvättsbrottslagen.

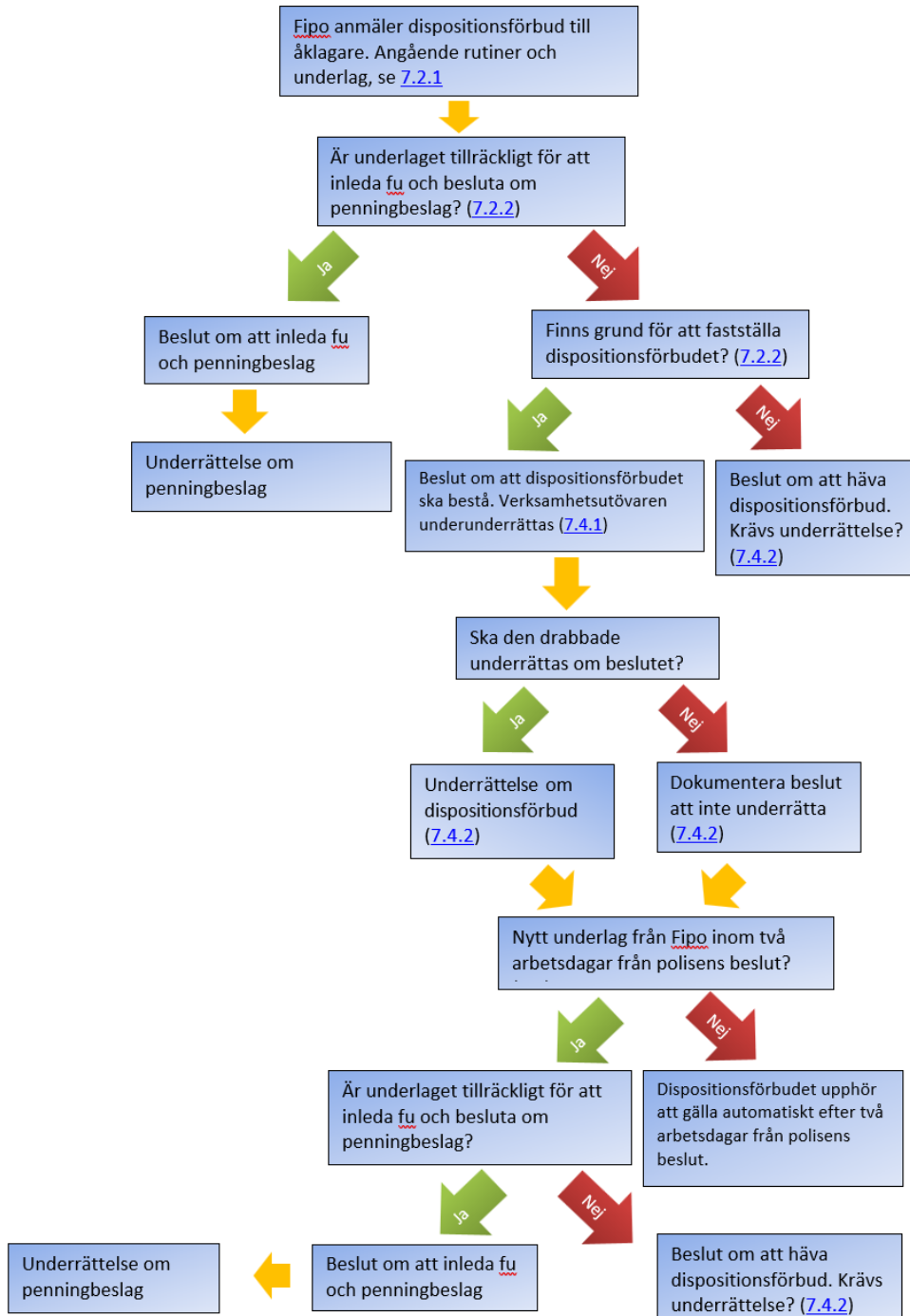
Dispositionsförbud ([avsnitt 7](#))

I avsnittet behandlas förutsättningarna för dispositionsförbud, vilka tidsfrister som gäller och hur de ska beräknas, samt hur åklagarens prövning av dispositionsförbud går till. Vidare finns information om underrättelser och en hänvisning till rutiner vid dispositionsförbud som överenskommit mellan Åklagarmyndighetens åklagarområden och Polismyndigheten (Finanspolisen). För att åskådliggöra handläggningen av dispositionsförbud har ett flödesschema tagits fram och infogats efter denna sammanfattning.

Konkurrens, rättskraft och preskription ([avsnitt 8](#))

I avsnittet behandlas frågan om brottskonkurrens och från vilken tidpunkt preskription för penningtvättsbrott börjar räknas.

Flödesschema dispositionsförbud

Rekommendationer

3 § penningtvättsbrottslagen

- Under förundersökningen och inför åtal för penningtvättsbrott enligt 3 § bör åklagaren ställa sig de fem kontrollfrågorna i [avsnitt 2](#).
- I inledningsskedet av en utredning där större beslag av t.ex. kontanter har gjorts bör åklagaren ha i åtanke att omständigheter kring gripanden, husrannsakingar, beslag och andra relevanta uppgifter nogt bör dokumenteras.
- Åklagare som utreder förbrott som kan ge utbyte men där bevisningen inte räcker för åtal, bör överväga om de omständigheter som har framkommit i utredningen istället kan anses utgöra konkreta omständigheter i en utredning avseende penningtvättsbrott.
- Vid åtal för penningtvättsbrott bör åklagaren överväga om det finns anledning att i andra hand yrka ansvar för näringspenningtvätt, ringa brott, enligt 7 § tredje stycket andra meningen.

4 § penningtvättsbrottslagen

- Kan åklagaren styrka brottslig verksamhet men är tveksam till att det föreligger ett penningtvättssyfte med vidtagna åtgärder, bör åklagaren överväga ett yrkande i andra hand enligt 4 § om åtgärden i fråga innebär överdådig konsumtion eller upprätthållande av en kriminell livsstil, se [avsnitt 3.6.2](#).

7 § penningtvättsbrottslagen

- Under förundersökningen och inför åtal för näringspenningtvätt enligt 7 § bör åklagaren ställa sig de fyra kontrollfrågorna som framgår av [avsnitt 4](#).

Spåra, söka, säkra och förverka egendom

Åklagaren ska, som vid utredning av all brottslighet som har eller varit av beskaffenhet att ge vinst, alltid överväga om det finns förutsättningar att genom beslag eller penningbeslag säkra för ett framtida förverkandeyrkande. Läs mer om detta i Räv 2024:7 Brottsvinster och oförklarade tillgångar.

1 Inledning

Denna rättsliga vägledning har utarbetats i samarbete mellan Utvecklingscentrum och Ekobrottsmyndigheten. De bedömningar och rekommendationer som görs i promemorian är ett gemensamt ställningstagande, vilket markeras genom skrivningarna ”vår bedömning” eller ”vi rekommenderar”.

Syftet med vägledningen är att åstadkomma större enhetlighet och effektivitet i åklagarnas handläggning av ärenden avseende brott enligt lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott (penningtvättsbrottslagen).

Många former av brottslig verksamhet skapar brottsvinster och annat utbyte av brott. Det är på mycket goda skäl en huvuduppgift för åklagarväsendet att så långt som möjligt återta brottsutbyte och på andra sätt försvåra för kriminella att tillgodogöra sig vinsterna av brottslig verksamhet. Bestämmelserna om straff och förverkande vid penningtvätt är i detta sammanhang ett viktigt instrument.

Vägledningen är tänkt att återspegla rättsläget så som det har utvecklats över tid och syftar till att tillgodose kunskapsbehoven hos såväl de åklagare som är ovana vid ärendetypen som de mer erfarna åklagarna. Innehållet har gjorts lättillgängligt för läsaren genom klickbara länkar i hela dokumentet och flödesscheman. För få fram en klickbar innehållsförteckning i marginalen kan användaren trycka ”ctrl B” eller klicka på Visa/Navigeringsfönstret.

Fördelning av ansvar och uppgifter mellan Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten vad gäller ärenden enligt penningtvättsbrottslagen framgår av Åklagarmyndighetens riktlinjer ÅMR 2017:1 och Ekobrottsmyndighetens riktlinjer EBMR-R 2017:5¹.

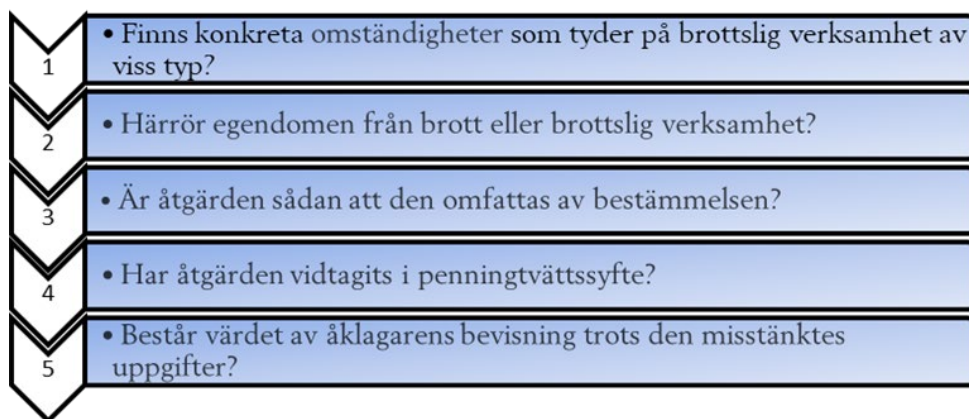
Bestämmelser om straffansvar vid penningtvätt finns i penningtvättsbrottslagen. I lagen (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism (den administrativa penningtvättslagen) finns ett administrativt regelverk som är avsett att förhindra att det finansiella systemet utnyttjas för penningtvätt och terrorismfinansiering. För att undvika att förväxling sker mellan de olika lagarna kommer den sistnämnda lagen i denna promemoria att benämnas den administrativa penningtvättslagen.

¹ Konsoliderad version den 1 oktober 2020.

2 Penningtvättsbrott – prövning i fem steg

Detta avsnitt syftar till att på ett enkelt och översiktligt sätt identifiera de huvudsakliga frågeställningarna i en utredning avseende penningtvättsbrott enligt 3 §.

För att det ska bli tydligare vilka moment som ingår i prövningen av ett åtal för penningtvättsbrott har denna femstegsmodell tagits fram. Modellen är tänkt som ett stöd vid bedömningen av bevisläget såväl under förundersökningen som vid åtals väckande.

Efter varje steg finns en hänvisning till relevanta avsnitt för en fördjupning av frågeställningen.

2.1 Finns konkreta omständigheter som tyder på brottslig verksamhet av viss typ?

Steg 1 i denna modell är att pröva om det finns konkreta omständigheter som tyder på brott eller brottslig verksamhet som kan ge utbyte. Vilka beviskrav som uppställs och exempel på vilka omständigheter som kan läggas till grund för bedömningen framgår närmare av [avsnitt 3.1](#).

I många penningtvättsärenden kan det vara uppenbart att det finns ett förbrott. Så är ofta fallet vid viss bedrägeribrottslighet. I andra ärendetyper finns sällan något konkret förbrott, utan endast omständigheter som tyder på brottslighet av viss typ kan påvisas.

I början av en utredning om penningtvättsbrott kan det vara tillräckligt för sannolika skäl att en person exempelvis gripits med en större summa kontanter utan godtagbar förklaring. Under förundersökningens gång är det viktigt att åklagaren även utreder andra omständigheter som kan peka på brottslig

verksamhet. Åklagaren bör därför redan i inledningen av utredningen ha i åtanke att omständigheter kring gripanden, husrannsakingar, beslag och andra relevanta uppgifter noga bör dokumenteras av polis och annan utredningspersonal då dessa omständigheter kan få stor betydelse i slutändan vid ett åtal för penningtvättsbrott. Säkrandet av teknisk bevisning som fingeravtryck, DNA, uppgifter från mobiltelefoner eller annan datatrafik bör övervägas i samma utsträckning som vid exempelvis allvarlig narkotikabrottslighet om penningtvättsbrottets allvar tillåter det.

JA

Fortsätt till steg 2.

NEJ

Saknas konkreta omständigheter som tyder på brottslig verksamhet av viss typ behöver någon prövning av nästföljande steg inte göras. Det kan då finnas anledning att istället pröva om gärningen föranleder ansvar enligt bestämmelsen om näringspenningtvätt i 7 §, se vidare [avsnitt 4](#).

2.2 Härrör egendomen från brott eller brottslig verksamhet?

Steg 2 i denna modell är att pröva om egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Att egendomen ska "härröra från" brott innebär att även sådant som satts i stället för det ursprungliga brottsutbytet kan vara föremål för penningtvätt.

I praktiken handlar det många gånger om att utesluta ett legitimt ursprung till den egendom som misstanken om penningtvätt avser. Detta led i prövningen är särskilt viktigt när egendomen inte kan härledas till ett bestämt förbrott, som exempelvis ett konkret bedrägeri, utan när den påstådda förbrottsligheten består av brottslig verksamhet i en mer vidsträckt mening. I större utredningar krävs inte sällan omfattande skriftlig och muntlig bevisning i form av finansiella utredningar avseende den misstänktes, och ibland även anhörigas, ekonomi samt förhör med de personer som har koppling till egendomen eller aktuella transaktioner. Syftet med åtgärderna är att utreda om egendomen härrör från brottslig verksamhet eller om den har införskaffats på legalt sätt, se vidare [avsnitt 3.3](#).

JA

Fortsätt till steg 3.

NEJ

Om det inte kan uteslutas att egendomen härrör från en legal inkomstkälla såsom redovisad lön, korrekt utbetalda bidrag eller annars legitimt förvärvat egendom faller brottsmisstanken.

Kan omständigheterna vid medverkan till åtgärden misstänkas utgöra ett klandervärt risktagande, bör det övervägas att pröva om gärningen kan för-
anleda ansvar enligt bestämmelsen om näringspenningtvätt i 7 §, se vidare [avsnitt 4](#).

2.3 Är åtgärden sådan att den omfattas av bestämmelsen?

Steg 3 i denna modell är att fastställa om den gärning som påstås vara ansvarsgrundande utgör en sådan åtgärd som avses i bestämmelsen om penningtvättsbrott i 3 §. Det kan i detta sammanhang påpekas att de åtgärder som framgår av lagtexten och förarbetena inte syftar till att vara uttömmande, utan endast exemplifierar vilka åtgärder som kan vara straffbelagda. Några av de vanligast förekommande åtgärderna är att ta emot kontomedel och överföra eller ta ut dessa, samt att ta emot, förvara eller transportera kontanter. Även upprättandet av osanna handlingar som ger skenbara förklaringar till egendomens ursprung är vanligt förekommande. Se närmare [avsnitt 3.5.1](#).

JA

Fortsätt till steg 4.

NEJ

Brottsmisstanken faller.

2.4 Har åtgärden vidtagits i penningtvättssyfte?

Steg 4 i denna modell är att fastställa om det finns ett penningtvättssyfte med den vidtagna åtgärden. Penningtvättaren behöver inte ha uppsåt till att själv tvätta egendomen utan det räcker med att någon annan har det, se närmare [avsnitt 3.5.3](#).

JA

Fortsätt till steg 5.

NEJ

Finns inget penningtvättssyfte med åtgärden kan ansvar enligt 4 § aktualiseras om det otillbörlighetsrekvisit som uppställs i bestämmelsen är uppfyllt, se närmare [avsnitt 3.6](#).

Om egendomen har frånhänts annan genom brott bör det övervägas om gärningen kan träffas av bestämmelsen avseende sakhäleri enligt 9 kap. 6 § brottsbalken.

2.5 Består värdet av åklagarens bevisning trots den misstänktes uppgifter?

Steg 5 i denna modell är att slutligen pröva hur den bevisning som åklagaren avser att åberopa till stöd för åtalet står sig i förhållande till den misstänktes uppgifter.

Utgångspunkten för prövningen i ansvarsdelen i brottmål är att åklagaren har bevisbördan. Först när det är möjligt att utifrån den bevisning åklagaren har lagt fram till stöd för åtalet dra slutsatsen att åklagaren har uppfyllt beviskravet, är det aktuellt att pröva den tilltalades uppgifter eller invändningar. Den tilltalade har inte heller någon skyldighet att lämna uppgifter för att åklagaren ska kunna uppfylla beviskravet.

När åklagaren däremot har uppfyllt beviskravet, och det utifrån den bevisning som lagts fram är styrkt att den tilltalade har begått den åtalade gärningen, kan den tilltalade emellertid åläggas en förklaringsbörda avseende omständigheter som uppenbarligen kräver en förklaring.

I händelse av att den tilltalades förklaring och bevisning motbevisar hela eller delar av åklagarens gärningspåstående ska åtalet ogillas om inte åklagaren lyckas motbevisa den tilltalades invändning. Den tilltalades invändning måste dock vara så preciserad eller konkretiserad att den är möjlig att kontrollera. Se närmare om den tilltalades förklaringsbörda i brottmål i [avsnitt 3.8](#).

Även om den tilltalades förklaringsbörda rent faktiskt kan uppstå först när åklagaren har styrkt sitt gärningspåstående, finns det anledning för åklagaren att redan inför beslutet i åtalsfrågan, överväga och beakta den misstänktes uppgifter och invändningar.

JÄ

Tillräckliga skäl för åtal.

NEJ

Brottsmisstanken faller.

3 Penningtvättsbrotten (3–6 §§)

Alla typer av brott som kan ge ekonomisk vinning kan utgöra förbrott till straffbelagd penningtvätt, dvs. även undandragande- och berikandebrott.

Rekvisiten ”brott eller brottslig verksamhet” innebär inte att ett konkret förbrott behöver styrkas.

Självtvätt är kriminaliserat, dvs. penningtvättsbrottet omfattar åtgärder som vidtas av den person som begått förbrottet. Konkurrensregler måste dock beaktas om personen även lagförs för förbrottet.

Kravet på penningtvättssyfte enligt 3 § innebär inte att penningtvättaren själv måste haft uppsåt att tvätta egendomen utan det räcker med uppsåt till att någon annan har det syftet med åtgärden.

Penningtvättssyfte krävs inte enligt 4 § om gärningen innebär ett otillbörligt främjande av någons möjligheter att omsätta egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet.

Grovt brott regleras i 5 §. I 6 § föreskrivs ansvar för ringa brott samt oaktsamhetsbrott (penningtvättsförseelse).

3.1 Vad krävs för att bevisa brott eller brottslig verksamhet?

3 § För penningtvättsbrott döms, om åtgärden syftar till att dölja att pengar eller annan egendom härrör från *brott eller brottslig verksamhet* eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde, den som [...]

Med ”brott” avses gärning som utgör brott enligt svensk lag, eller gärning som utgör brott enligt utländsk lag och som motsvarar brott enligt svensk lag. Definitionen av brott finns i 2 §. Definitionen omfattar inte bara brott som innebär ett frånhändande och brottsliga förvärv, utan även brott där någon berikas till följd av skatte- eller tullbrott eller annat undandragandebrott.

Ett utländskt skattebrott skulle kunna motsvara ett svenskt skattebrott om gärningen avsett svensk skatt och uppgift till svensk myndighet (se t.ex. NJA 1993 s. 137). Frågan om Sverige har jurisdiktion över viss gärning enligt 2 kap. brottsbalken är alltså inte relevant i sammanhanget.

Bestämmelsen i 2 § har betydelse även för innebörden av rekvisitet brottslig verksamhet eftersom sådan verksamhet förutsätter att brott enligt definitionen har begåtts. Bestämmelsen leder därigenom till att även brottslig

verksamhet som har bedrivits utomlands kan utgöra förbrottslighet till penningtvättsbrott.

3.1.1 Rekvisitet "brott" förutsätter inte ett konkret brott

Beviskravet avseende "brott eller brottslig verksamhet" är sannolikt en av de frågor som vållat störst tillämpningsproblem i mål om penningtvättsbrott. Syftet med att använda rekvisiten "brott eller brottslig verksamhet" var att bredda synen på kopplingen mellan egendom och brott så att bestämmelsen skulle tillämpas i den vidare mening som ursprungligen var tanken med penninghäleribestämmelsen.

Rekvisitet "härrör från brott eller brottslig verksamhet" innebär att det handlande som genererat en förmögenhetsökning måste uppfylla rekvisiten i en brottsbeskrivning samt uppfylla det allmänna kravet på uppsåt eller oaktsamhet. Däremot behöver de närmare omständigheterna kring brottet, såsom tid, plats, brottsutbyte eller förövare inte visas. Med brott avses såväl ett enskilt som flera brott, och vidare alla typer av brott som kan ge utbyte, dvs. även sådana som inte innebär ett frånhändande eller ett förvärv utan ett undandragande av egendom, t.ex. ett skatte- eller tullbrott (prop. 2013/14:121 s. 109).

Det är således inte nödvändigt att visa från vilket konkret förbrott viss egendom härrör utan det är tillräckligt att bevisa att egendomen härrör från brott i mer obestämd mening. Att egendomen ska "härröra från" innebär att även sådant som satts i stället för det ursprungliga brottsutbytet kan vara föremål för penningtvätt. Egendomen kan i princip omvandlas i hur många led som helst.

I förarbetena till penningtvättsbrottslagen anförde regeringen följande om beviskravet avseende förbrott vid penninghäleri (prop. 2013/14:121 s. 47):

I likhet med utredningen [2010 års penningtvättsutredning – SOU 2012:12] konstaterar regeringen att varken förarbeten eller praxis ger stöd för slutsatsen att det för ansvar för penninghäleri krävs att det kan visas från vilket konkret förbrott viss egendom härrör. Det är tillräckligt att det kan visas att egendomen härrör från ett brottsligt förvärv.

Penningtvättsutredningen resonerade i betänkandet kring beviskravet för sakhäleri (SOU 2012:12 s. 157 ff.) och hänvisade därvid till ett uttalande från Lagrådet (se prop. 1979/80:66 s. 129, och även NJA II 1980 s. 12):

Något vägledande avgörande av Högsta domstolen i frågan om vilket mått av bevisning som skall krävas beträffande förbrottet föreligger inte. Såsom Sveriges domareförbund anförde i sitt remissyttrande torde ansvar inte förutsätta att domstolen fastställer genom vilket brott egendomen frånhänts ägaren; tillräckligt torde vara att det är utrett att ett brott – innebärande ett frånhändande av egendom – föregått hälerigärningen.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det redan innan penningtvättbrottslagens tillkomst funnits stöd i praxis och förarbeten för att det vid häleri och penninghäleri inte uppställts något krav på att visa vilket konkret brott egendom härrör från. Mot den bakgrunden kan äldre praxis avseende häleri och penninghäleri ha ett visst intresse även såvitt avser penningtvättsbrott.

3.1.2 Rekvisitet "brott" – en prövning av samtliga omständigheter

Om det finns ett konkret eller bestämt förbrott är rekvisitet "brott" styrkt, och någon ytterligare prövning behöver inte ske. Men om så inte är fallet måste en prövning ske av huruvida omständigheterna är sådana att det likväl kan hållas för visst att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet.

Högsta domstolen har uttalat sig om beviskravet för rekvisiten "brott eller brottslig verksamhet" i "Banköverföringarna" NJA 2024 s. 255. Högsta domstolen anger i p. 13 att samma beviskrav som det som i allmänhet tillämpas i brottmål gäller även vid prövningen av ett påstående om att egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet. Påståendet ska alltså vara styrkt, dvs. det ska vara ställt utom rimligt tvivel att det förhåller sig på det sätt som åklagaren gör gällande.

När det görs gällande att egendom härrör från ett *brott* måste åklagaren visa att det handlande som har föregått penningtvättsåtgärden uppfyller rekvisiten för en brottsbeskrivning. Däremot behöver de närmare omständigheterna kring brottet, såsom tid, plats, brottsutbyte och gärningsman inte vara klarlagda. Den konkreta förbrottsgärningen behöver alltså inte vara bevisad på det sätt som hade krävts om det var förbrottet i sig som åtalet avsåg (p. 14).

Högsta domstolen anger även följande.

17. Det höga beviskravet innebär att det, oavsett om det påstås att egendomen härrör från brott eller från brottslig verksamhet, i princip ska vara uteslutet att egendomen är åtkommen på ett sätt som inte är brottsligt. Att den tilltalade inte har kunnat lämna någon i förhållande till sin ekonomiska situation i övrigt tillfredsställande förklaring till sitt innehav av egendomen, kan bidra till en sådan slutsats men är i allmänhet inte tillräckligt. Kravet är högre ställt än det som gäller för att utbyte av brottslig verksamhet ska kunna förverkas enligt bestämmelserna om s.k. utvidgat förverkande i 36 kap. 1 b § brottsbalken (jfr t.ex. prop. 2007/08:68 s. 95 f.).

3.1.3 Rekvisitet "brottslig verksamhet" understryker att något konkret förbrott inte behöver bevisas

Genom rekvisitet "brottslig verksamhet" tydliggörs enligt förarbetena att det inte krävs att det kan visas att egendomen härrör från ett visst konkret brott.

Åklagare ska kunna peka på konkreta omständigheter som tyder på brottslig verksamhet av viss typ, t.ex. ekonomisk brottslighet eller narkotikabrottslighet. Detaljer om omfattning och inriktning behöver inte styrkas. Rekvisitet är uppfyllt även om det inte kan visas att några närmare angivna gärningar ägt rum. Med "verksamhet" bör förstås brottslighet vid ett enda tillfälle, flera brott under en någorlunda sammanhängande tidsperiod men även enstaka brott inom ramen för en verksamhet som bedrivs i mer eller mindre organiserade former. Som exempel på det sistnämnda nämns i propositionen brottslighet som förekommer inom vissa mc-klubbar och andra kriminella nätverk. Även planerade brott, som nått den punkt att gärningen är straffbar, kan ingå i den brottsliga verksamheten (prop. 2013/14:121 s. 109). Det sistnämna innebär således att det är tillräckligt med att peka på konkreta omständigheter som exempelvis tyder på brott på förberedelsestadiet som kan ge utbyte.

Av Lagrådets yttrande framgår att "brottslig verksamhet" inte är ett självständigt rekvisit, utan att minst ett brott måste bevisas (prop. 2013/14:121 s. 247). Detta uttalande ska emellertid inte tas som intäkt för att det uppställs ett krav på att bevisa ett konkret förbrott. Det som avses är istället brott i en vidare bemärkelse, vilket framgår av att en hänvisning görs till propositionens avsnitt 7.4 om egendomens koppling till förbrottet (jfr prop. 2013/14:121 s. 47).

"... begreppet [brottslig verksamhet] används när det av olika skäl behöver framhållas att det i ett visst sammanhang inte ställs krav på någon närmare konkretisering av brottsligheten. Regeringen anser att ett motsvarande behov finns när det gäller att beskriva den brottslighet som kan föregå penningtvätt."

Högsta domstolen har gjort vissa vägledande uttalanden om beviskravet *brottslig verksamhet* i "Banköverföringarna" NJA 2024 s. 255.

15. Vad gäller ett påstående om att egendom härrör från brottslig verksamhet kan beviskravet vara uppfyllt även om det inte kan visas att det handlande som har genererat förmögenhetsökningen utgör brott enligt en viss straffbestämmelse (jfr p. 12). Om det inte går att slå fast att rekvisiten i en viss brottsbeskrivning är uppfyllda, måste det dock på annat sätt stå klart att egendomen har brottsligt ursprung. Så kan vara fallet om det framgår att egendomen härrör från en verksamhet som innefattar en viss typ av brottslighet, exempelvis förmögenhetsbrott utan att det kan specificeras om det är fråga om bedrägeri, utpressning eller något annat liknande brott. Det kan också vara fråga om att medel härrör från verksamheten i ett kriminellt nätverk där det är klarlagt att olika typer av brott begås, men det är oklart från vilken typ av brott inom verksamheten som medlen härrör. På motsvarande sätt som gäller om egendomen härrör från brott krävs det inte att verksamhetens närmare inriktning eller omfattning är utredd.

16. Ett påstående om brottslig verksamhet kan alltså i ett avseende innebära att det kan vara lättare att styrka egendomens koppling till

något brottsligt; ett bredare bevistema kan användas än vid ett påstående om att egendomen härrör från brott. I ett annat avseende krävs emellertid att mer bevisas, nämligen att det brottsliga har skett inom ramen för något som kan karaktäriseras som en verksamhet.

Högsta domstolen ansåg att det inte gick att slå fast att det handlande som legat bakom överföringen i åtalpunkten 1 ingått i något sådant sammanhang att det kunde sägas handla om brottslig verksamhet i straffbestämmelsens mening. Däremot ansåg Högsta domstolen att det vid en samlad bedömning var styrkt att överföringen härrörde från brott, nämligen ett bedrägeri (p. 28).

3.1.4 Internationella åtaganden och avgörande från Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna

Det är möjligt att genom Sveriges internationella åtaganden och praxis från Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) hämta ytterligare stöd för uppfattningen att något bestämt förbrott till penningtvättsbrott inte krävs för straffansvar. En kort redogörelse i dessa delar följer därför nedan.

2005 års förverkandekonvention

I samband med att penningtvättsbrottslagen antogs godkände riksdagen Europarådets konvention av den 16 maj 2005 om penningtvätt, efterforskning, beslag och förverkande av vinning av brott och om finansiering av terrorism (2005 års förverkandekonvention).

Av artikel 9.5 i 2005 års förverkandekonvention framgår att det inte får uppställas som krav för en fällande dom för penningtvätt att det finns en föregående eller samtidig dom avseende förbrottet. I stället ska det enligt artikel 9.6 vara möjligt att döma för penningtvättsbrott utan att den exakta beskaffenheten av förbrottet behöver fastställas. Vidare framgår det av konventionens förklaringsrapport, "Explanatory Report", att syftet med artiklarna 9.5 och 9.6 var att förtydliga att förbrott skulle kunna anses vara styrkt genom indicier eller annan bevisning².

Zschüschen mot Belgien

I ett mål i Europadomstolen har det prövats om det utgör en kränkning av artikel 6.3 a i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (Europakonventionen) att vid ett åtal för penningtvätt inte beskriva eller omnämna förbrottet. Målet, *Zschüschen mot Belgien* ([fransk version](#) och [svensk översättning](#)), no. 23572/07, den 1 juni 2017, kan vara av intresse även vid tillämpningen av svensk nationell rätt eftersom Europadomstolen

² Explanatory Report – CETS 198 – Laundering of the Proceeds from Crime and Financing of Terrorism, Article 9 – Laundering offence, 100. – 101.

bl.a. resonerar kring utformningen och innebörden av artikel 9.6 i 2005 års förverkandekonvention och beviskraven för förbrott vid penningtvätt.

Omständigheterna i målet var följande. Klaganden hade dömts för penningtvätt i Belgien i samtliga instanser genom att själv och med hjälp av okänd person ha satt in ca 75 000 euro i kontanter på ett bankkonto. Klaganden var känd för drogrelaterad brottslighet i sitt hemland Nederländerna och han hade inte några kända inkomster. Det saknades verifikationshandlingar när det gällde insättningarna och endast första insättningen gjordes av klaganden själv; övriga insättningar gjordes av en okänd person då klaganden inte velat göra insättningarna personligen. Vidare bestod kontanterna av relativt små sedelvalörer, vilket ansågs typiskt när det gäller handel med narkotika. Klaganden hade inledningsvis i förhör uppgett att pengarna härrörde från svarta inkomster och att han inte ville berätta något om detta då andra kunde råka illa ut. I åtalet för penningtvätt hade inte något förbrott beskrivits. Det ansågs av nationell domstol vara tillräckligt att klaganden hade fått information om den plats och det datum när utväxling av pengar ägt rum samt totalbeloppet avseende presumerad vinning [75 000 euro].

Europadomstolen uttalade följande i den del som avsåg kravet på att precisera förbrott till penningtvättsbrott (punkt 39):

Domstolen anser att, då den klagande åtalats för penningtvättsbrott ska det faktum att man i stämningsansökan begränsat sig till att ta upp de handlingar och transaktioner som syftade till att det kunde fastställas att det förelåg ett sådant brott vara tillräckligt för att göra det möjligt för den klagande att utöva sin rätt att försvara sig. Man kan inte ur artikel 6 § 3 a) i [Europa]konventionen härleda någon skyldighet att dessutom precisera de olagliga aktiviteter som genererat den vinning som utgjorde föremålet för det aktuella penningtvättsbrottet, detta då dessa aktiviteter inte utgjorde föremålet för anklagelsen.

3.2 Konkreta omständigheter vid tillämpningen av rekvisiten "brott eller brottslig verksamhet"

I efterföljande avsnitt ges några exempel på vad som i domstolspraxis har ansetts kunna utgöra konkreta omständigheter avseende viss typ av brottslig verksamhet, samt ytterligare exempel på omständigheter som bör kunna åberopas av åklagare.

I de flesta fall där domstolar har dömt till ansvar för penningtvättsbrott har flera av de omständigheter som exemplifieras nedan förekommit. Det är vid en samlad bedömning domstolarna har dragit slutsatsen att omständigheterna pekar på brottslighet av viss typ, exempelvis narkotikabrottslighet eller förmögenhetsbrottslighet. Samma omständigheter kan även läggas till grund vid prövningen av om uppsåt till att den vidtagna åtgärden har skett i penningtvättssyfte har förelegat.

När det gäller bedrägeribrottslighet kan det i många fall vara uppenbart, och ibland även ostridigt, att ett förbrott har begåtts. Detta gäller i synnerhet vanligt förekommande bedrägerier där inbetalningar på bankkonton normalt sett kan härledas till en person som påstås ha blivit lurad på ett visst belopp. Vid påstådd narkotikabrottslighet är det istället vanligare att en rad olika omständigheter sammantaget leder till att brottslig verksamhet anses vara styrkt.

Åklagare som utreder förbrott som kan ge utbyte och där bevisningen inte räcker för åtal, bör överväga om de omständigheter som har framkommit i utredningen istället kan anses utgöra konkreta omständigheter i en utredning avseende penningtvättsbrott. Detta gäller i synnerhet om det av utredningen framgår att den misstänkte har eller har haft tillgångar som inte kan härledas till en legal källa.

3.2.1 Konkreta omständigheter som tyder på narkotikabrottslighet

Nedan följer några exempel på omständigheter som tyder på narkotikabrottslighet. Det bör tilläggas att exemplifieringen är långt ifrån uttömmande.

- Narkotikabesudlingar, vågar, redlinepåsar och andra hjälpmedel som tyder på narkotikahantering annat än för eget bruk
- Försäljnings-sms eller försäljningslistor
- Stora kontantnehav, små valörer på sedlar (gatulangning), 500 kr-sedlar (större partier eller förflyttning/smuggling av narkotikautbyte eller vederlag)
- Omfattande Swish-inbetalningar från olika personer avseende belopp som är typiska vid viss narkotikabrottslighet
- Pengar gömda i kroppsliga håligheter, eller på andra utmärkande sätt
- Användandet av kodade ord som är vanligt förekommande i narkotikasammanhang
- Innehav av särskilda och dyrbara kommunikationsmedel som är hårt krypterade (exempelvis s.k. "BQ-telefoner")³
- Konstruerade lönnutrymmen i fordon eller byggnader som är typiska vid narkotikabrottslighet
- Tidigare domar på narkotikabrottslighet av betydelse, nära umgänge med personer som är dokumenterat kända för delaktighet i narkotikabrottslighet

³ Se dock Svea hovrätts dom i mål B 5151-21, där hovrätten anförde att ett påstående om att användare av Encrochat-telefoner ägnar sig åt organiserad kriminell verksamhet inte var tillräckligt preciserat och konkret för att styrka att kontanter hos innehavaren av en Encrochat-telefon härrört från brottslig verksamhet.

- Markering från narkotikahund
- Kortvariga resor utan synbar förklaring till och från länder och destinationer som är starkt förknippade med narkotikahandel
- Bilresor tillsammans med, ofta utländskregistrerad, "eskortbil"

3.2.2 Konkreta omständigheter som tyder på förmögenhetsbrottslighet

Nedan följer några exempel på omständigheter som tyder på förmögenhetsbrottslighet, inbegripet välfärdsbrottslighet och annan ekonomisk brottslighet. Det bör tilläggas att exemplifieringen är långt ifrån uttömmande.

- Uppgifter i en svensk eller utländsk polisanmälan om förmögenhetsbrottslighet som det saknas anledning att ifrågasätta
- SWIFT-meddelande som visar att insättningar på ett konto egentligen skulle till annan mottagare, eller där det framgår att förmögenhetsbrottslighet misstänks
- Bolag som är skyldiga att redovisa skatter och avgifter och där stora belopp slussas genom konton utan att någon verksamhet bedrivs i bolagen och där inga, eller för låga skatter eller avgifter har redovisats
- Verktyg och andra hjälpmedel som typiskt sett används vid tillgreppsbrotslighet
- Innehav av flera olika bankid eller bankdosor tillhörande andra personer eller falska identiteter
- Handlingar som tyder på att välfärdsbrottslighet begås eller planeras
- Öppnandet av olika bankkonton utan rimlig förklaring
- Stora insättningar i förhållande till vad som är normalt på kontot utan rimlig förklaring
- Stora eller omfattande insättningar som föregåtts och efterföljts av långa perioder av inaktivitet på kontot utan rimlig förklaring
- Insättningar från internationella bolag utan att mottagaren är näringsidkare
- Kundkännedomsuppgifter från kontohavarens bank där kontoinnehavaren utelämnat uppgifter avseende omfattning av insättningar och andra förhållanden
- Snabb omsättning av insatta medel bl.a. genom stora uttag eller överföringar till utländska banker

3.2.3 Generella omständigheter som tyder på brottslig verksamhet

Nedan följer några exempel på omständigheter som tyder på brottslig verksamhet i allmänhet och som inte tar sikte på viss typ av brottslig

verksamhet, utan kan föreligga vid olika typer av brottslighet. Det bör tilläggas att exemplifieringen är långt ifrån uttömmande.

- Förpackningar/emballage där kontanter förvaras och som har fingeravtryck eller DNA från personer som är dömda för brottslighet som kan ge utbyte
- Den misstänkte ingår i, eller har nära samröre med en kriminell gruppering som begår eller har begått olika former av brottslighet som kan ge utbyte
- Förekomsten av falska eller osanna handlingar som syftar till att dölja någons sanna identitet
- Bristande vilja eller förmåga att uppge ursprunget till egendom (se även den tilltalades förklaringsbörda i [avsnitt 3.8](#))
- Förklaringar till egendomens ursprung ändras i väsentlig mån utan godtagbar anledning
- Oriktiga uppgifter har lämnats vid kontakter med myndigheter eller andra aktörer

3.3 Härrör egendomen från brott eller brottslig verksamhet?

Alla typer av brott som kan ge upphov till ekonomisk vinning kan utgöra förbrott till straffbar penningtvätt. Att egendomen ska "härröra från" brott innebär att även sådant som satts i stället för det ursprungliga brottsutbytet kan vara föremål för penningtvätt. Detta innebär att inte bara brott som innebär frånhändande eller förvärv kan utgöra ett giltigt förbrott till penningtvätt. Även brott där någon berikas till följd av skatte- eller tullbrott eller annat undandragandebrott omfattas av begreppet "egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet" och kan därmed vara förbrott till penningtvätt. Betalning som någon fått för att utföra brott är ytterligare exempel på vad som kan vara föremål för penningtvätt. Osant intygande som skett mot vederlag har i NJA 2005 s. 833 ansetts kunna utgöra förbrott till penninghäleri.

Egendomen kan i princip omvandlas i hur många led som helst men efter ett par led blir det som regel svårt att visa kopplingen mellan egendomen och den ursprungliga brottsligheten.

Denna del av prövningen föranleder inte sällan omfattande skriftlig och muntlig bevisning. I praktiken handlar det många gånger om att utesluta ett legitimt ursprung till den egendom som misstanken om penningtvätt avser. I större utredningar krävs ofta finansiella utredningar av den misstänktes, och ibland även anhörigas ekonomi för att kunna fastställa om egendomen härrör från brottslig verksamhet eller har kunnat införskaffas på legalt sätt. Kombi-

nationen av robusta finansiella utredningar och ingående förhör om detaljer kring hur egendomen har kommit att innehas eller disponeras av den misstänkte, har visat sig vara framgångsrika metoder för att utreda om egendomen härrör från brottslig verksamhet.

3.4 Särskilt om skattebrott och andra undandragandebrott

Vid skattebrott och andra undandragandebrott som exempelvis tullbrott går den ekonomiska vinst som brottet har gett upphov till inte att härleda till någon viss del av gärningsmannens förmögenhet. Ett annat sätt att uttrycka det är att gärningsmannen som begått skattebrottet blir rikare genom brottet än vad han eller hon skulle ha varit vid korrekt beskattning. Berikandet motsvarar ett visst värde i stället för viss egendom. Detta skiljer sig inte på något avgörande sätt från andra situationer där brottsutbytet eller det som trätt i brottsutbytets ställe har sammanblandats med den misstänktes egendom.

Vid skattebrott krävs att effekten av förbrottet har inträffat, dvs. att en förmögenhetsökning faktiskt har skett. Det är således först när förfarandet har lett till en för låg debitering av skatt eller tull, som den skattskyldige kan sägas ha berikat sig (se prop. 1998/99:19 s. 71).

I situationer då skattebrottslighet anges som förbrott till penningtvättsbrott är det vanligt att de åtgärder som vidtas med egendomen beloppsmässigt överstiger den undandragna skatten. Detta leder till frågan om vilket belopp som är att bedöma som härrörande från brott eller brottslig verksamhet.

Frågan har prövats i bland annat Svea hovrätts dom den 11 oktober 2016 i mål B 6698-16 och Svea hovrätts dom den 6 november 2017 i mål B 6119-17. I det senare avgörandet ansågs att kontomedel som löpande betalats in till en enskild firma, i vilken osanna fakturor upprättades, härrörde från brott eller brottslig verksamhet efter det att den första skatteredovisningsperioden hade passerats. Brottsligheten hade föregåtts av planering och pågått över tid. I båda avgörandena ansågs ett högre belopp än skatteundandragandet härröra från brott eller brottslig verksamhet. Straffvärdet bedömdes emellertid motsvara skatteundandragandet. Det finns dock även avgöranden där rätten funnit att endast det belopp som motsvarar skatteundandragandet har ansetts härröra från brott eller brottslig verksamhet.

3.5 Penningtvättsbrott – med penningtvättssyfte (3 §)

Ansvar för penningtvättsbrott enligt 3 § förutsätter en åtgärd av visst slag och att åtgärden vidtas i penningtvättssyfte. Åtgärden ska avse egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet.

3.5.1 Straffbelagda åtgärder

De åtgärder som kriminaliseras delas upp i två grupper där den ena förutsätter någon form av befattning med egendomen (första punkten). Den andra avser situationer där det handlar om att skapa en rimlig, men falsk förklaring till förmögenhetsökningen men där det inte rör sig om ett handlande som innebär att åtgärder vidtas med egendomen (andra punkten).

Uppräkningen av straffbelagda åtgärder är inte uttömmande. Det ska röra sig om åtgärder av den typ som nämns i punkterna eller en jämförbar åtgärd. Högsta domstolen har i "Advokatens överföringar" NJA 2023 s. 708 uttalat att ett typexempel på en penningtvättsåtgärd är att föra över medel från ett konto till ett annat så att egendomen därmed kommer ett led bort, eller ytterligare ett led bort, från den som har begått förbrottet och att egendomen därmed typiskt sett blir svårare att hänföra till sitt ursprung (p. 14). Vidare uttalar domstolen att ett förfarande som enbart innebär att medlen återgår ett led i en sådan kedja däremot normalt inte kan anses utgöra en penningtvättsåtgärd, om den som återför medlen var i god tro när han eller hon tog emot dem (p. 15).

Om en person tidigare dömts för ett förbrott och domen innefattar ett beslut om förverkande som har verkställts, finns inte något utbyte i behåll som kan bli föremål för penningtvättsåtgärder. Om förverkandet inte har verkställts finns däremot utrymme för en gärningsman att vidta penningtvättsåtgärder med utbytet från förbrottet. Vid självtvätt måste konkurrensproblematiken beaktas och vid förverkande av brottsutbytet måste risken för dubbelförverkande uppmärksammas.

Första punkten

3 § [...]

1. överlåter, förvärvar, omsätter, förvarar eller vidtar annan sådan åtgärd med egendomen [...]

I den första punkten beskrivs de åtgärder som innebär någon form av befattning med egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet. I lagtexten anges som exempel "överlåter, förvärvar, omsätter, förvarar eller vidtar annan sådan åtgärd med egendomen". Det kan således röra sig om fysisk befattning, t.ex. att man tar emot egendomen för att säkerställa att den förvaras på en plats där den inte kan upptäckas. Att inneha egendom kan omfattas av såväl förvara som förvärva. Även åtgärder som innebär att någon vidtar dispositioner med eller råder över egendom utan att fysiskt befatta sig med den omfattas. Att göra elektronisk överföring av pengar, tillåta insättning på bankkonto eller medge förvaring i bankfack eller liknande kan alltså vara sådant som träffas av denna regel.

I den mån det finns ett konkret förbrott, och någon vidtar åtgärder innan förbrottet är fullbordat kan det i stället vara fråga om straffbar medverkan till förbrottet. Eftersom ett bedrägeribrott som sker genom kontoöverföring fullbordas tidigare än eller senast samtidigt som betalningsmottagarens konto krediteras, kan ansvar för penningtvättsbrott aktualiseras för mottagaren av medlen. Detta då kontomedlen senast vid mottagandet härrör från ett då fullbordat bedrägeribrott (jfr "Mottagarkontona" NJA 2020 s. 344 p. 20 och "Tavelbedrägeriet" NJA 2019 s. 305 p. 13 och 14).

I "vidtar annan sådan åtgärd" får anses ligga krav på någon form av ett aktivt handlande från gärningsmannens sida. I förarbetena anges som exempel att ställa ett bankkonto till förfogande genom att meddela ett kontonummer, att tillåta annan att använda visst säkert utrymme, att förflytta egendom rent fysiskt eller förflytta tillgångar genom att föra över dem mellan olika konton eller liknande på sätt som gör att riskerna minskar för att egendomens ursprung avslöjas. Att bruka egendomen, omvandla den samt pantsätta den är vidare exempel på åtgärder som avses i bestämmelsen. Ytterligare ett exempel som angetts i samband med tidigare reglering, och som enligt vår uppfattning fortfarande torde vara en straffbar åtgärd, är anvisande av gömställen för egendomen.

För ansvar enligt 3 § är det vid förvärv av egendomen inte nödvändigt att egendomen har överlämnats och kommit i köparens besittning, utan förvärvet bör anses fullbordat redan när avtal om köp har ingåtts. Motsvarande bör gälla vid andra transaktioner där avtal och fullgörelse är åtskilda.

Underlåtenhet att avbryta förvaring eller innehav bör under vissa förutsättningar kunna ses som en sådan förvaringsåtgärd som omfattas av bestämmelsen (jfr NJA 2003 s. 254).

Andra punkten

3 § [...]

2. tillhandahåller, förvärvar eller upprättar en handling som kan ge en skenbar förklaring till innehavet av egendomen, deltar i transaktioner som utförs för skens skull, uppträder som bulvan eller vidtar annan sådan åtgärd. [...]

I den andra punkten anges förfaranden som syftar till att skapa en rimlig, dock falsk, förklaring till en förmögenhetsökning som uppkommit genom brott eller brottslig verksamhet. Som exempel nämns i lagtexten att tillhandahålla, förvärva eller upprätta handling som ger en skenbar förklaring till egendomsinnehavet, att delta i transaktioner som utförs för skens skull, att uppträda som bulvan eller vidta annan sådan åtgärd.

Exempel på förfaranden kan vara att upprätta eller medverka till att upprätta ett falskt, eller osant skuldebrev som utvisar att någon tagit ett lån som kan

förklara en tillgångsökning. Att köpa eller sälja en vinstbong, check eller motsvarande som kan ge en legitim förklaring till en förmögensökning är ett annat exempel. Andra exempel är att intyga eller vidimera en uppgift eller handling, att låna ut sina identitetshandlingar i samband med t.ex. ett köp, att agera målvakt eller upprätta fakturor som ger sken av att inkomster i en näringsverksamhet har ett legitimt ursprung. Vidare omfattas att ställa sig till förfogande som bulvan för att t.ex. dölja verkliga ägarförhållanden. Att låta sig registreras som ägare till ett fordon som egentligen ägs av en annan person kan alltså omfattas av bestämmelsen, likaså kan rådgivning om hur egendom bör hanteras för att tvättas också vara en åtgärd som omfattas av regeln. Det kan i detta sammanhang nämnas att den som lämnar juridiskt eller ekonomiskt biträde i vissa fall som inte föranleder straffansvar för medverkan till brott, kan göra sig skyldig till brott enligt lagen (1985:354) om förbud mot juridiskt eller ekonomiskt biträde, under förutsättning att han eller hon av grov oaktsamhet främjar en straffbelagd gärning.

För att det ska vara fråga om "annan sådan åtgärd" fordras att det rör sig om åtgärder som innebär att egendomens ursprung eller ägarförhållanden blir svårare att klarlägga. Ett exempel på en sådan åtgärd kan vara att i polisförhör lämna en skenbar förklaring avseende ursprunget till annans egendom (jfr Hovrättens för Västra Sverige dom den 15 oktober 2019 i mål B 2859-19 och B 3993-19).

Bestämmelsen omfattar även användande av elektroniska handlingar.

Skattebrott och andra undandragandebrott

Enligt förarbetena torde det i första hand bli aktuellt med penningtvättsansvar enligt andra punkten vid undandragandebrott eftersom de medel som blir föremål för undandragandebrott normalt sett är lovligt åtkomna (jfr. prop. 2013/14:121 s. 111). Frågan om vilka åtgärder som enligt 3 § kan kopplas till brottsvinsten har emellertid prövats i flera avgöranden, varvid domstolarna godtagit åtgärder såväl enligt punkten 1 som punkten 2. Som exempel på sådana åtgärder kan nämnas överförande av pengar till eller från konto, mottagande av pengar på konto, ställande av konto till förfogande för annan och upprättande av fakturor för skens skull.

3.5.2 Självtvätt vid penningtvättsbrott

3 § För penningtvättsbrott döms, om åtgärden syftar till att dölja att pengar eller annan egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde, *den som* [...]

I penningtvättsbrottslagen är s.k. självtvätt kriminaliserad. Detta framgår genom att gärningen syftar till att dölja eller till att främja möjligheterna för

någon att tillgodogöra sig egendom eller dess värde. Med någon avses vem som helst, dvs. även den som tvättar vinster från egen brottslighet.

Straffansvaret i 3 § begränsas av att det ska finnas ett penningtvättssyfte. Ren konsumtion av brottsutbyte utan penningtvättssyfte kan därför inte lagföras enligt 3 §. Saknas penningtvättssyfte kan dock en person under vissa förutsättningar fällas till ansvar för penningtvättsbrott enligt 4 §.

Konkurrens vid självtvätt

Allmänna principer om brottskonkurrens ska tillämpas. Ett penningtvättsbrott i form av självtvätt bör som huvudregel anses konsumerat av och medbestraffat med det förbrott som gett upphov till vinningen om gärningsmannen även åtalas och döms för förbrottet. I vissa fall finns emellertid anledning att döma för förbrottet och penningtvättsbrottet i konkurrens, se närmare om konkurrens i [avsnitt 8.1](#).

Även om penningtvättsbrottet konsumeras av förbrottet kan den efterföljande penningtvättsåtgärden ibland vara av betydelse vid bedömningen av förbrottets straffvärde. Vid bedömningen av straffvärde ska som försvårande omständighet enligt 29 kap. 2 § första stycket 6 brottsbalken särskilt beaktas bl.a. om brottet föregåtts av särskild planering. Efterföljande penningtvättsåtgärder för att kunna tillgodogöra sig brottsutbytet skulle kunna vara att anse som sådan särskild planering.

3.5.3 Penningtvättssyfte

3 § För penningtvättsbrott döms, om *åtgärden syftar till att dölja* att pengar eller annan egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet *eller till att främja* möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde [...]

Straffansvaret i 3 § begränsas till att åtgärden ska ha ett penningtvättssyfte, dvs. att åtgärden ska syfta till att antingen dölja att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde. Tillgodogörande måste således inte avse just den egendom som kan härledas till förbrottet.

Penningtvättssyftet är knutet till åtgärden och inte till gärningsmannen. Detta innebär att det räcker att någon, t.ex. den som initierar åtgärden, har detta syfte. För gärningsmannen, dvs. den som vidtar penningtvättsåtgärden, räcker det att han eller hon har uppsåt i förhållande till att någon annan medverkande har den avsikten med åtgärden. Om den som tjänat pengar på olaglig verksamhet, i syfte att dölja pengarnas ursprung, ber någon annan att ta emot pengarna på sitt konto gör sig mottagaren skyldig till penningtvättsbrott, även om han eller hon själv inte har som syfte att dölja pengarnas ursprung. Däremot måste uppsåtet täcka att någon annan medverkande har så-

dant syfte med gärningen. Penningtvättarens eget syfte att vidta åtgärden kan däremot vara annat, t.ex. att få ersättning. Två domar exemplifierar detta.

I Högsta domstolens avgörande "Advokatens överföringar" NJA 2023 s. 708 var det bevisat att klientens begäran om utbetalningar från advokatbyrån hade skett i syfte att främja möjligheterna för denne eller annan att tillgodogöra sig medlen (p. 33).

I Svea hovrätts dom den 29 oktober 2021 i mål B 11734-19 och B 9244-19 dömdes en bitcoinhandlare för grovt penningtvättsbrott. Bitcoinhandlaren var registrerad i Finansinspektionens register över personer som ägnade sig åt viss finansiell verksamhet. Penningtvättsgärningen utgjordes av att motta bankmedel från andra personer i utbyte mot kryptovaluta. Bitcoinhandlaren bedömdes ha haft insikt om att det funnits en beaktansvärd risk att ett antal transaktioner avsett pengar med brottsligt ursprung och att de gjorts i penningtvättssyfte. Hovrätten grundade detta på tre omständigheter:

1. Bitcoinhandlarens bristfälliga kontroller avseende kundkännedom och pengarnas ursprung.
2. Den stora överföring av pengar (1,5 Mkr på tre insättningar) som en kund gjort.
3. Tre överföringar från andra kunder som utan förklaring eller kontroll av bitcoinhandlaren angav "lån" vid överföringen.

3.6 Penningtvättsbrott – utan penningtvättssyfte (4 §)

4 § För penningtvättsbrott döms även den som, utan att åtgärden har ett sådant syfte som anges i 3 §, [dölja eller främja] *otillbörligen främjar möjligheterna för någon att omsätta pengar eller annan egendom* som härrör från brott eller brottslig verksamhet.

I 4 § föreskrivs straffansvar för gärningar när ett penningtvättssyfte inte finns, men där gärningen innebär ett faktiskt och otillbörligt främjande av någons möjligheter att omsätta pengar eller annan egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet. På samma sätt som vid 3 § är självtvätt kriminaliserat enligt 4 §. Även här måste konkurrensproblematiken beaktas, se [avsnitt 8.1](#).

3.6.1 Otillbörligt främjande

Varje främjande är inte straffbart enligt 4 § penningtvättsbrottslagen utan det krävs att främjandet är otillbörligt. Vid otillbörlighetsbedömningen ska beaktas samtliga omständigheter vid transaktionen samt vad som kan anses normalt i sammanhanget.

Kriminaliseringen är i första hand avsedd för förfaranden som på ett påtagligt sätt förbättrar möjligheterna att omsätta något som inte är enkelt att omsätta, såsom t.ex. ädelstenar, konst eller stora mängder kontanter. Den är inte tänkt att träffa sedvanliga transaktioner som mottagande av medel som finns på ett konto och inte heller kontanta medel som inte uppgår till högre belopp än vad som allmänt tas emot i handeln. Sedvänja och praxis ska beaktas. Enbart det förhållandet att en viss typ av transaktioner förekommer gör dem emellertid inte tillbörliga. Tröskeln för när det är fråga om otillbörligt främjande bör enligt förarbetena vara relativt hög, särskilt när det är fråga om sedvanliga betalningsmedel som kontanter.

Ytterligare vägledning för när handlandet är otillbörligt finns inte i förarbetena till penningtvättsbrottslagen, utan regeringen hänvisar till flera andra bestämmelser i brottsbalken där begreppen otillbörlig och otillbörligt förekommer (t.ex. 10 kap. 5 a, 5 b och 5 c §§ samt 11 kap. 1, 4 och 7 §§). Det är möjligt att hämta ledning från HD:s praxis avseende otillbörlighetsrekvisitet i lagstiftningen om mut- och bestickningsbrott. I NJA 1981 s. 1174 uttalade HD bl.a. följande avseende otillbörlighetsrekvisitet:

Begränsningen av det straffbara området uttrycks så att den ifrågasatta belöningen skall vara otillbörlig. Den närmare bestämningen av otillbörlighet är beroende av sed och allmän uppfattning och kan variera från tid till annan och inom olika verksamhetsområden. Utgångspunkten för otillbörlighetsbedömningen bör vara syftet med straffbudet.

Otillbörlighetsbedömningen bör således avgöras genom en bedömning av den aktuella transaktionen i dess helhet, sett mot bakgrund av syftet med bestämmelsen i 4 §, som är att förhindra kriminella från att omsätta egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet.

Det kan i detta sammanhang påpekas att sedvänja och praxis förändras över tid. Den legala kontanthantering i Sverige har exempelvis minskat väsentligt bara under de år som gått sedan förarbetena till penningtvättsbrottslagen skrevs⁴. Detta bör rimligen resultera i att tröskeln för vad som är att anse som stora mängder kontanter påverkas i motsvarande mån.

Först när något penningtvättssyfte enligt 3 § inte föreligger torde 4 § aktualiseras. Ett mottagande av kontomedel får regelmässigt anses vara ägnat att dölja att dessa härrör från brott eller att främja för någon att tillgodogöra sig dessa. I normalfallet är det således inte otillbörligt att ta emot kontomedel som inte uppgår till ett allt för stort belopp. I det vanligt förekommande fallet att en person tar emot kontomedel om ca 10 000 kr som härrör från

⁴ Jfr Riksbankens publikation "Så betalar svenskarna 2020"
<https://www.riksbank.se/sv/betalningar--kontanter/sa-betalar-svenskarna/sa-betalar-svenskarna-2020/1.-betalningsmarknaden-digitaliseras/kontanterna-tappar-mark/>

bedrägerier bör därför 3 § tillämpas som huvudregel (jfr Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 29 april 2020 i mål B 464-20).

Att en näringsidkare tar emot en stor summa kontanter som betalning för en vara trots att näringsidkaren har åtminstone likgiltighetsuppsåt till att pengarna härrör från brottslig verksamhet och till de omständigheter som gör främjandet otillbörligt, träffas av bestämmelsen. Värt att nämna är att om det varken är styrkt att pengarna härrör från brottslig verksamhet eller att främjandet är otillbörligt, kan straffansvar för näringspenningtvätt enligt 7 § komma att aktualiseras, se vidare [avsnitt 4](#).

3.6.2 Konsumtion av brottsutbyte

Det förekommer att brottsvinster går till olika former av konsumtion och att det huvudsakliga syftet med åtgärden inte är att egendomen ska tvättas i egentlig mening. Mot bakgrund av detta har det ansett vara angeläget att kriminalisera åtgärder där den som begått brott använder den ekonomiska vinningen till konsumtion, ibland överdådlig sådan, och till att upprätthålla en kriminell livsstil. Denna typ av gärning omfattas av 4 § och som exempel nämns i förarbetena inköp av en bil eller fastighet utan penningtvättssyfte (jfr prop. 2013/14:121 s. 56).

Det finns situationer där konsumtion av brottsutbyte även kan omfattas av huvudregeln i 3 § då det ofta kan finnas ett, åtminstone underliggande, syfte att dölja eller främja tillgodogörande för någon. Så kan exempelvis vara fallet när någon som begått brott köper en bil eller klocka för en stor summa kontanter från narkotikahandel. Genom förvärvet omvandlas kontanterna till en exklusiv klocka eller bil med kvitto respektive fordonsregistrering, med följden att kontanterna har tvättats i ett led, även om syftet i första hand varit att tillgodogöra sig pengarna. Huvudregeln i 3 § bör då tillämpas i första hand och ansvar enligt 4 § bör yrkas i andra hand.

Det finns inte i förarbetena närmare definierat vad som utöver exemplen ska anses vara sådan konsumtion som är tänkt att omfattas av 4 §. Dock torde ren vardagskonsumtion som dagligvaror m.m. för ett sedvanligt uppehälle inte omfattas. Däremot skulle dyrare kapitalvaror eller tjänster samt stora belopp som spenderas på restaurangbesök eller spelande kunna anses omfattas av begreppen "överdådlig konsumtion" och "kriminell livsstil" som omnämns i förarbetena.

Ansvar enligt 4 § vid konsumtion av brottsutbyte har inte prövats av HD och det finns ett fåtal underrättsavgöranden som tar sikte på denna situation. I RH 2017:29, som avser ett ogillat åtal för penningtvättsbrott, konstaterade hovrätten att åtgärder som inneburit ett faktiskt tillgodogörande av egendom, men utan att penningtvättssyfte förelegat, kunde komma att omfattas av straffbestämmelsen i 4 §, som enligt hovrätten tar sikte på ren konsumtion av

brottsutbyte. Gärningen prövades emellertid inte enligt 4 § av processuella skäl.

3.7 Gradindelning och straffvärde (5–6 §§)

3.7.1 Grovt brott

5 § Är brott som avses i 3 eller 4 § grovt, döms för grovt penningtvättsbrott till fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen avsett betydande värden, om de brottsliga åtgärderna har ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller i annat fall varit av särskilt farlig art.

Grovt penningtvättsbrott regleras i 5 §. I bestämmelsens andra stycke finns exempel på kriterier som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt. Det som särskilt ska beaktas är om gärningen avsett betydande värden, om åtgärderna ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller i annat fall varit av särskilt farlig art. Uppräkningen är inte uttömmande utan är endast en exemplifiering. Andra omständigheter att beakta kan vara om brottet ingått som ett led i en verksamhet som utövats i organiserad form eller föregåtts av särskild planering. Samtliga omständigheter ska beaktas för att avgöra om gärningen är att anse som grov.

De i lagtexten uppräknade exemplen överensstämmer i stort med de som tidigare angavs vara av betydelse vid bedömningen om ett penninghäleribrott var att bedöma som grovt (prop. 1990/91:127 s. 56 och prop. 1998/99:19 s. 71 f.). I penningtvättsbrottslagen finns dock även angivet att åtgärder som i annat fall varit av särskilt farlig art ska beaktas.

Beträffande *betydande värde* anges i förarbetena att i de fall förbrottet är ett förmögenhetsbrott bör krävas att penningtvättsgärningen i vart fall följer den gräns som gäller för när förbrottet är att bedöma som grovt. Detta innebär att ett penningtvättsbrott många gånger är att bedöma som ett grovt brott om förbrottets värde motsvarar fem basbelopp (se bl.a. "Pälshäleriet" NJA 2013 s. 654). Uttalandet kan inte tillämpas vid alla typer av förbrott. Vid narkotikabrott kan narkotika till ett i sammanhanget lågt värde betraktas som grovt utan att det bara på den grunden finns skäl att bedöma penningtvättsbrottet som grovt. Vidare bör en penningtvättsgärning avseende utbyte av skattebrott kunna betraktas som grov även om inte skattebrottet bedöms som grovt, eftersom beloppsgränsen för grovt skattebrott ligger betydligt högre än vad som gäller grova förmögenhetsbrott.

Att ett visst tillvägagångssätt som upprepats ett flertal gånger, av en eller flera personer i samförstånd, kan bedömas som *systematiskt* är ingen förändring i förhållande till tidigare (jfr 29 kap. 2 § första stycket 6 brottsbalken).

En gärning kan vara av *särskilt farlig art* t.ex. då någon som har en särskild förtroendeställning har utnyttjat denna för att begå brott, eller att någon utan att ha förtroendeställning har utnyttjat sin anställning hos en verksamhetsutövare för att genomföra penningtvättsåtgärder. Även den som genomför penningtvättsåtgärder med utnyttjande av sådana personer kan dömas för grovt brott. Vidare anges som exempel i förarbetena att någon utnyttjar luckor i det system som enligt den administrativa penningtvättslagen ska finnas för att förhindra penningtvätt.

Viss vägledning har lämnats av HD som i "Penningtvättshjälpen I–III" NJA 2018 s. 1010 I–III, uttalat sig allmänt om bestämmande av straffvärde samt om gradindelning och dess relation till straffvärdet. HD uttalar där att penningtvättsbrott kan utföras på olika sätt, att det kan förekomma förbrott av varierande slag och att frågan om vilka överväganden som gör sig gällande vid gradindelning och straffvärdebedömning av penningtvättsbrott inte kan besvaras generellt.

Enligt HD bör de hållpunkter som i tidigare praxis ansetts gälla vid häleri-brott anses vägledande när ett penningtvättsbrott avser egendom som härrör från ett förmögenhetsbrott. En utgångspunkt är därför att om ett sådant penningtvättsbrott har avsett ett värde motsvarande fem basbelopp är det många gånger att bedöma som grovt brott. Betydelsen av värdet blir relativt sett mindre ju allvarigare brottsligheten är. Om värdet är så högt som 18 basbelopp är emellertid utgångspunkten att straffvärdet motsvarar fängelse i ett år. Vid ytterligare ökande belopp avtar betydelsen av egendomens värde (se bland annat NJA 2018 s. 1010 I p. 24–29).

I rättsfallen framhölls att det ska göras en nyanserad bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet, varvid även andra faktorer än värdet ska beaktas. I första hand blir det förhållandena vid själva penningtvättbrottet som kommer att vägas in vid sidan av det värde som brottet avser. Av särskild betydelse vid straffvärdebedömningen blir karaktären på penningtvättsåtgärderna och den roll som en person har intagit vid penningtvätten. I den mån även förhållandena vid förbrottet är utredda i målet om penningtvättsbrott, och är subjektivt täckta hos den som misstänks för det brottet, bör det emellertid vara möjligt att ta hänsyn också till sådana förhållanden (se bland annat NJA 2018 s. 1010 I p. 29–31).

3.7.2 Penningtvättsförseelse

6 § Är brott som avses i 3 eller 4 § ringa, döms för penningtvättsförseelse till böter eller fängelse i högst sex månader.

För penningtvättsförseelse döms även den som i fall som avses i 3 eller 4 § inte insåg men hade skälig anledning att anta att egendomen härrörde från brott eller brottslig verksamhet.

Ringa brott (6 § första stycket)

En omständighet som kan göra att ett brott enligt 3 § eller 4 § är att anse som ringa och därför bör bedömas som penningtvättsförseelse är om gärningen avsett egendom av lågt värde. Vidare anges i förarbetena att straffskalan för ringa brott bör tillämpas i situationer då förbrottet har en lägre straffskala än det straff som kan följa på normalfallet av penningtvättsbrott, dvs. fängelse i högst två år. Detta är endast en indikation om rubricering. Samtliga omständigheter ska beaktas.

Oaktsamhetsbrott (6 § andra stycket)

För penningtvättsförseelse döms även den som inte insåg men hade skälig anledning anta att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Dessa oaktsamhetsgärningar enligt 6 § andra stycket avser penningtvättsbrott enligt 3 och 4 §§.

Det krävs att gärningsmannen varit oaktsam i förhållande till omständigheten att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Vid bedömningen bör beaktas bl.a. under vilka förhållanden handlingen företogs, vad man känner till om den som man ingår affärsförbindelsen med samt vilken slags transaktion det handlar om. Skentransaktioner och försäljning av s.k. vinstbongar bör ge anledning till misstanke precis som fall där någon uppträder anonymt eller där identiteten är oklar. Det har vidare betydelse om det rör sig om ovanliga eller omfattande transaktionsmönster eller om transaktionen uppenbart saknar ett legitimt ekonomiskt syfte. Detta är ingen skillnad mot vad som tidigare gällde i fråga om penninghälteriförseelse (jfr prop. 1998/99:19 s. 32 f).

Bestämmelsen ska hållas isär från näringspenningtvätt, ringa brott, där straffansvar följer för den som i annat fall än i näringsverksamhet etc. medverkar till åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättsyfte.

HD har i sin dom "15 000 kronor" NJA 2020 s. 545 ogillat ett åtal för penningtvättsförseelse. Målet gällde en 16-årig pojke som tagit emot brottsligt åtkomna kontomedel via Swish, tagit ut dessa i kontanter och överlämnat dessa till en för honom okänd person. Även om omständigheterna i målet ansågs besvärande ogillade HD åtalet eftersom det inte ansågs vara utrett att den tilltalade insett eller haft skälig anledning anta att kontomedlen härrörde från brott.

Vår bedömning är att hänsyn till pojakens låga ålder förefaller ha varit en bidragande orsak till utfallet i målet. Hur utfallet skulle ha blivit om det hade varit en vuxen person som hade utfört gärningen är oklart.

Med anledning av HD:s dom kan det finnas skäl att i penningtvättsutredningar av denna typ grundligt utreda den vanligt förekommande invändningen om att det har gjorts försök att ringa inbetalaren eller att swisha tillbaka kontomedlen utan framgång. Invändningar om att Swish eller mobilnätet varit tillfälligt ur funktion kan kontrolleras på ett relativt enkelt sätt.

I Svea hovrätts dom i mål B 11734-19 och B 9244-19 (se ovan under avsnitt 3.5.3), dömdes en bitcoinhandlare för penningtvättsförseelse för ett antal transaktioner där han bedömdes haft skälig anledning att anta att medlen som han mottog i utbyte mot bitcoins härrörde från brott. Hovrätten motiverade sin bedömning med att bitcoinhandlaren haft bristfälliga kontroller av sina motparters identitet, pengarnas ursprung och syftet med transaktionerna.

3.8 Den tilltalades förklaringsbörda i brottmål

I detta sammanhang finns det anledning att närmare beskriva innebörden av det som kallas den tilltalades förklaringsbörda i brottmål, och när denna förklaringsbörda inträder.

Utgångspunkten för prövningen i ansvarsdelen i brottmål är att åklagaren har bevisbördan. Först när det är möjligt att utifrån den bevisning åklagaren har lagt fram till stöd för åtalet dra slutsatsen att åklagaren har uppfyllt beviskravet, är det aktuellt att pröva den tilltalades uppgifter eller invändningar. Den tilltalade har inte heller någon skyldighet att lämna uppgifter för att åklagaren ska kunna uppfylla beviskravet.

När åklagaren däremot har uppfyllt beviskravet, och det utifrån den bevisning som lagts fram är styrkt att den tilltalade har begått den åtalade gärningen, kan den tilltalade emellertid åläggas en förklaringsbörda avseende omständigheter som uppenbarligen kräver en förklaring. Denna förklaringsbörda gäller inte minst den tilltalades förmögenhetsförhållanden. En domstol kan således under vissa förhållanden till den tilltalades nackdel beakta dennes ovilja att uttala sig om omständigheter som uppenbarligen kräver en förklaring. (Se t.ex. "Balkongmålet" NJA 2015 s. 702, Europadomstolens dom i målet Zschüschen mot Belgien, no. 23572/07, den 1 juni 2017, John Murray mot Storbritannien, den 8 februari 1996, Reports 1996-I och domstolens dom i målet Krumholz mot Österrike, no. 13201/05, den 18 mars 2010.)

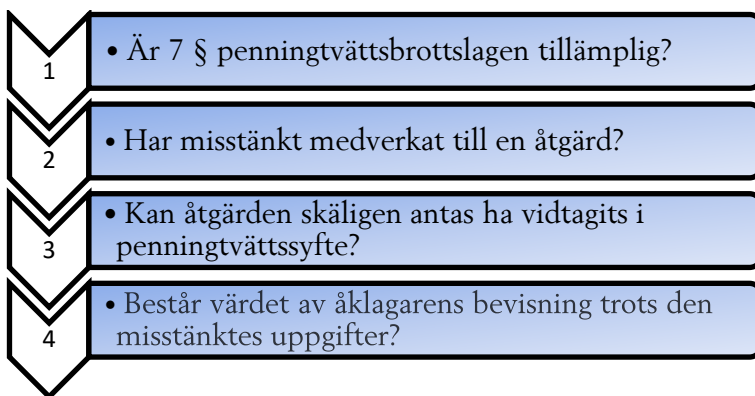
I det ovan nämnda avgörandet Zschüschen mot Belgien uttalade Europadomstolen följande:

Det är inte oförenligt med begreppet rättvis rättegång att under vissa omständigheter ålägga en tilltalad en skyldighet att lämna trovärdiga förklaringar beträffande sina egendoms- och förmögenhetsförhållanden. Europakonventionen förbjuder inte att det fästs vikt vid en tilltalads tystnad för att dra slutsats om skuld förutom om den fällande domen uteslutande eller i allt väsentligt skulle grunda sig på dennes tystnad.

I händelse av att den tilltalades förklaring och bevisning motbevisar hela eller delar av åklagarens bevisning ska åtalet ogillas om inte åklagaren lyckas motbevisa den tilltalades invändning. Den tilltalades invändning måste dock vara så preciserad eller konkretiserad att den är möjlig att kontrollera. I annat fall undandras åklagaren möjligheten att föra bevisning som motsäger invändningen. Oprecisa invändningar om ansvarsfrihetsgrunder har särskilt aktualiserats i mål om narkotikabrott och skattebrott, men kravet på konkretion får anses vara allmängiltigt (jfr Robert Nordh, Praktisk Process VII. Bevisrätt B, 2 uppl. 2019, s. 48, se vidare NJA 1998 s. 512, NJA 1980 s. 359 och NJA 1994 s. 277).

4 Näringspenningtvätt – prövning i fyra steg

Detta avsnitt syftar till att på ett enkelt och översiktligt sätt identifiera de huvudsakliga frågeställningarna i en utredning avseende näringspenningtvätt enligt 7 §. Modellen är tänkt som ett stöd vid bedömningen av bevisläget såväl under förundersökningen som vid åtals väckande.

Efter varje steg finns en hänvisning till relevanta avsnitt för en fördjupning av frågeställningen.

4.1 Är 7 § penningtvättsbrottslagen tillämplig?

Steg 1 i denna modell är att pröva om bestämmelsen i 7 § är tillämplig.

Om åtgärden har skett inom ramen för en näringsverksamhet är första stycket tillämpligt, se närmare om begreppet näringsverksamhet i [avsnitt 5.2](#).

Om åtgärden inte har vidtagits i näringsverksamhet kan 7 § första stycket aktualiseras om gärningen skett som ett led i en verksamhet som bedrivits vanemässigt. Även om vanemässighet inte kan styrkas, kan ansvar komma i fråga om åtgärden har haft större omfattning. Se närmare i [avsnitt 5.3](#).

Även om åtgärden varken skett i näringsverksamhet, vanemässigt eller i större omfattning kan ansvar för ringa brott komma i fråga enligt 7 § tredje stycket andra meningen. Se närmare i [avsnitt 5.4](#).

JA

Bestämmelsen är tillämplig på alla som medverkar till en åtgärd och frågan om 7 § är tillämplig kan därför endast besvaras jakande.

4.2 Har misstänkt medverkat till en åtgärd?

Steg 2 i denna modell är att pröva om den misstänkte har medverkat till en åtgärd. Med åtgärd avses en sådan åtgärd som anges i 3 §. Det är viktigt att understryka att något uppsåt till att åtgärden vidtagits i penningtvättssyfte inte behövs enligt bestämmelsen.

Vanliga exempel på när någon medverkar till en åtgärd är att ta emot och överföra kontomedel till andra konton eller att göra kontanta uttag. En annan vanligt förekommande åtgärd är att ta emot, förvara eller transportera kontanter. Se närmare om innebörden av åtgärder och vem som kan medverka till en åtgärd i [avsnitt 5.5](#).

JA

Fortsätt till steg 3.

NEJ

Brottsmisstanken faller.

4.3 Kan åtgärden skäligen antas ha vidtagits i penningtvättssyfte?

Steg 3 i denna modell är att pröva om omständigheterna kring åtgärden i sig har varit tillräckliga för att dra slutsatsen att ett klandervärt risktagande har förelegat.

Är omständigheterna kring åtgärden så kvalificerade att kunskap om dem måste leda till misstanken att åtgärden har vidtagits i ett penningtvättssyfte, krävs endast uppsåt till de faktiska omständigheterna.

Är omständigheterna kring åtgärden i sig inte så kvalificerade måste gärningsmannen utöver uppsåt till de faktiska omständigheterna åtminstone förstå att åtgärden kan innefatta ett riskmoment. Se närmare i [avsnitt 5.6](#).

För exempel på omständigheter som kan tala för ett klandervärt risktagande och för uppgifter om var det kan finnas ytterligare ledning, se [avsnitt 5.7](#).

JA

Gå till steg 4.

NEJ

Om omständigheterna vid medverkan till åtgärden inte innebär ett klandervärt risktagande faller brottsmisstanken om näringspenningtvätt.

4.4 Består värdet av åklagarens bevisning trots den misstänktes uppgifter?

Steg 4 i denna modell är att slutligen pröva hur den bevisning som åklagaren avser att åberopa till stöd för åtalet står sig i förhållande till den misstänktes uppgifter.

Utgångspunkten för prövningen i ansvarsdelen i brottmål är att åklagaren har bevisbördan. Först när det är möjligt att utifrån den bevisning åklagaren har lagt fram till stöd för åtalet dra slutsatsen att åklagaren har uppfyllt beviskravet, är det aktuellt att pröva den tilltalades uppgifter eller invändningar. Den tilltalade har inte heller någon skyldighet att lämna uppgifter för att åklagaren ska kunna uppfylla beviskravet.

När åklagaren däremot har uppfyllt beviskravet, och det utifrån den bevisning som lagts fram är styrkt att den tilltalade har begått den åtalade gärningen, kan den tilltalade emellertid åläggas en förklaringsbörda avseende omständigheter som uppenbarligen kräver en förklaring.

I händelse av att den tilltalades förklaring och bevisning motbevisar hela eller delar av åklagarens gärningspåstående ska åtalet ogillas om inte åklagaren lyckas motbevisa den tilltalades invändning. Den tilltalades invändning måste dock vara så preciserad eller konkretiserad att den är möjlig att kontrollera. Se närmare om den tilltalades förklaringsbörda i brottmål i [avsnitt 3.8](#).

Även om den tilltalades förklaringsbörda rent faktiskt kan uppstå först när åklagaren har styrkt sitt gärningspåstående, finns det anledning för åklagaren att redan inför beslutet i åtalsfrågan, överväga och beakta den misstänktes uppgifter och invändningar.

JA

Tillräckliga skäl för åtal.

NEJ

Brottsmisstanken faller.

5 Näringspenningtvätt (7 §)

De hänvisningar till paragrafer som görs i detta avsnitt avser penningtvättsbrottslagen.

Som näringspenningtvätt straffbeläggs klandervärda risktaganden i första hand i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning.

Klandervårt risktagande i andra fall än i näringsverksamhet m.m. straffbeläggs som näringspenningtvätt, ringa brott.

Omständigheterna under vilka åtgärden vidtogs är avgörande för det klandervärda risktagandet.

Även åtgärder med legitim egendom kan föranleda straffansvar.

5.1 Allmänt om näringspenningtvätt

7 § Den som, i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i sådant syfte som anges i 3 §, [dölja eller främja] döms för näringspenningtvätt till fängelse i högst två år. [...]

Det har ansetts angeläget att motverka verksamheter som låter sig utnyttjas för penningtvätt, men för straffansvar enligt 7 § är det inte nödvändigt att åtgärder vidtagits i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning.

Bestämmelsen om näringspenningtvätt i 7 § omfattar gärningar som huvudsakligen kan delas in i tre olika kategorier av näringspenningtvätt. Exempelen nedan är långt ifrån uttömmande.

1. Näringsverksamhet – Med detta avses all etablerad näringsverksamhet och i synnerhet avses verksamheter som ofta lyder under administrativa regelverk och som bedrivs legitimt som exempelvis banker, betaltjänstföretag, valutaväxling/penningförmedling, mäklare, etablerade spelbolag och yrkesmässig handel med varor (bilar, klockor, smycken, etc.).
2. Vanemässigt eller i större omfattning – Med detta avses exempelvis när privatpersoner vanemässigt eller i större omfattning bedriver penningförmedling, upplåter konton till andra för omsättning, genomför privat växling av virtuella valutor eller andra liknande åtgärder.

3. Enstaka transaktioner – Med detta avses gärningar som omfattas av 7 § tredje stycket andra meningen som exempelvis enstaka transaktioner eller kontanthantering vid enstaka tillfällen.

5.2 Näringsverksamhet

Näringsbegreppet ska, precis som vid näringshäleri, förstås i vidsträckt mening. I förarbetena till näringshäleribestämmelsen anges att begreppet omfattar varje verksamhet av ekonomisk art som drivs yrkesmässigt av en fysisk eller juridisk person (jfr prop. 1979/80:66 s. 24 f). Varje förvärv eller mottagande som sker under utövning av näringsverksamhet kan grunda ansvar även om det endast är fråga om enstaka fall.

5.3 Vanemässigt eller i större omfattning

Bestämmelsen är tillämplig även i de fall åtgärden vidtagits i en verksamhet som bedrivits vanemässigt, även om den inte utgör näringsverksamhet. I detta ligger ett krav på att det i princip ska vara fråga om flera fall. Det behöver inte nödvändigtvis betyda att flera skilda handlingar ska vara föremål för domstolens omedelbara prövning utan det är tillräckligt att en viss handling kan visas ingå i en vanemässig verksamhet. Vanemässigheten förutsätter inte heller att alla befattningarna har varit av samma karaktär.

Oberoende av om kriterierna för vanemässighet kan styrkas är bestämmelsen tillämplig när någon i större omfattning medverkar till en åtgärd. För exempel på vilken typ av situationer som avses med detta hänvisas till förarbetena avseende näringshäleribestämmelsen där förvärv eller mottagande av en större mängd egendom som skett under en mycket kort tidrymd omnämns (jfr 2013/14:121 s. 115 och prop. 1979/80:66 s. 25). Förfarandet att förvärva eller motta egendom bör kunna likställas med transaktioner på ett konto och andra åtgärder som kan bli aktuella.

Högsta domstolen har i "Studentens banktransaktioner" NJA 2022 s. 633 uttalat sig i frågan om vad som ska anses som led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, samt vad som ska utgöra ett klandervärt risktagande. Målet gällde en situation där en student hade ställt sitt bankkonto till förfogande mot en ersättning av tio procent av beloppet. Vid överföringarna gick det till så att en annan person mejlade henne och informerade om att det kommit in pengar på hennes bankkonto. Hon fick också uppgift om vart hon skulle vidarebefordra pengarna. Hon överförde sedan beloppen via Swish efter avdrag för sin ersättning. Målet gällde sammanlagt elva överföringar med belopp mellan 5 000 kr och 88 000 kr om totalt 440 746 kr, där överföringarna hade skett vid sex tillfällen i september 2018 till ett sammanlagt belopp om 272 000 kr och vid fem tillfällen i mars 2019. I målet uttalar sig Högsta domstolen:

17. Vad som närmare ska förstås med uttrycket "vanemässigt eller annars i större omfattning" är i viss mån oklart. De exempel som ges i förarbetena och i litteraturen anknyter till den sedan tidigare gällande regleringen av näringshäleri. Lagens förarbeten ger heller ingen närmare ledning om vilken omfattning eller frekvens en verksamhet måste ha för att vara vanemässig eller annars av större omfattning. Uttrycket måste tolkas i ljuset av att straffbestämmelsen riktas mot ekonomisk och organiserad brottslighet.

18. Med "vanemässig" brukar i allmänhet förstås ett regelbundet och återkommande handlande inom en inte alltför kort och sammanhållen tidsperiod. I språkliga sammanhang är en vana ett sätt att bete sig eller förhålla sig (i en viss situation) som lärts in genom ständig upprepning. För att en verksamhet ska vara vanemässig krävs med andra ord att verksamheten måste rymma en förhållandevis hög grad av upprepning.

19. Vad som närmare ska förstås med att verksamheten "annars är av större omfattning" får vad gäller näringspenningtvätt normalt kopplas till verksamhetens uppbyggnad samt vilken grad av organisation och struktur som präglar åtgärderna. Normalt kan bedömningen att verksamheten bedrivits i större omfattning inte uteslutande grundas på transaktionernas beloppsmässiga storlek."

På samma sätt som gäller för näringshäleri är utgångspunkten vid näringspenningtvätt att varje fall ska behandlas som ett särskilt brott (prop. 2013/14:121 s. 115). Detta synsätt har kommit till uttryck i Svea hovrätts dom den 7 april 2020 i mål B 2519-19, där varje enskilt uttag ansågs utgöra ett separat brott som bedömdes som grovt. Hovrätten anförde att vägledande avgöranden från senare tid talar mot att en sammanläggning av flera gärningar till ett brott får göras enbart på den grunden att brotten har utgjort ett led i ett systematiskt förfarande samt refererade därvid bl.a. till "Upprepade övergrepp i rättssak" NJA 2019 s. 747 med hänvisningar och Ds 2019:1 s. 64.

Motsatt ståndpunkt förekommer i situationer där den misstänkte redan från början haft en brottsplan som omfattar helheten, se bl.a. Göta hovrätts dom den 14 februari 2020 i mål B 2490-19. Hovrätten ansåg det vara mest naturligt att betrakta gärningarna i målet som ett led i en samlad och planerad verksamhet och av detta skäl bedömdes gärningarna som ett grovt brott.

När det gäller registrering av brottsmisstankar i Cåbra och antalsräkning i mål med många brottsmisstankar har åklagaren möjlighet att tillämpa det undantag från reglerna om antalsräkning som RIF-myndigheterna har kommit överens om, i de fall förutsättningarna för detta finns.⁵

⁵ https://am/Verksamheten/Sidor/Brottskoder_22586.aspx

5.4 Åtgärder som inte vidtagits i näringsverksamhet, vanemässigt eller i större omfattning

7 § [...]

Är brottet ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Till samma straff döms den *som i annat fall än som anges i första stycket* medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i sådant syfte som anges i 3 § [dölja eller främja].

Även den som medverkat till en åtgärd i övriga fall än i näringsverksamhet, vanemässigt eller i större omfattning kan enligt 7 § tredje stycket dömas för näringspenningtvätt, ringa brott. Med andra ord träffas alla som medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i sådant syfte som anges i 3 § av bestämmelsens tredje stycke andra meningen.

Bestämmelsen ska hållas isär från penningtvättsförseelse i 6 § andra stycket, där straffansvar följer för den som inte insåg men hade skälig anledning anta att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet.

Inte sällan framställs ett yrkande i andra hand för näringspenningtvätt, ringa brott, vid förvaring eller transport av kontanter som i första hand påstås härröra från brott eller brottslig verksamhet enligt 3 §.

5.5 Innebörden av att medverka till en åtgärd

Den straffbara gärningen beskrivs som att "medverka till en åtgärd". Med detta avses att gärningsmannen medverkar till en sådan åtgärd som anges i 3 §.

Som exempel på åtgärder anges i lagtexten att överlåta, förvärva, omsätta, förvara eller vidta annan sådan åtgärd med egendomen, liksom att tillhandahålla, förvärva eller upprätta en handling som kan ge en skenbar förklaring till innehavet av egendomen, delta i transaktioner som utförs för skens skull, uppträda som bulvan eller vidta annan sådan åtgärd.

Vanliga exempel på när någon medverkar till en åtgärd är att ta emot och överföra kontomedel till andra konton eller att göra kontanta uttag. En annan vanligt förekommande åtgärd är att ta emot, förvara eller transportera kontanter.

Det är i första hand den eller de personer som i det enskilda fallet tar ställning till och därigenom medverkar till en viss åtgärd som kan hållas ansvariga. Därutöver kan den som anstiftat brottet eller främjat gärningen

genom råd och dåd dömas för anstiftan eller medverkan enligt brottsbalken. Det innebär att det exempelvis finns möjligheter att döma en person till ansvar för att i ledande ställning i en verksamhet ha skapat rutiner som syftar till att möjliggöra penningtvätt (jfr prop. 2013/14:121 s. 61).

Att ta ställning till en transaktion i enlighet med detta resonemang torde således kunna omfatta en person som inom ramen för sin tjänst hos en verksamhetsutövare exempelvis underlåter att stoppa en transaktion trots kännedom om att transaktionen är misstänkt, om denne på grund av sin ställning har ett mandat och en skyldighet att stoppa transaktionen.

I de fall det i enlighet med reglerna i den administrativa penningtvättslagen är legitimt att genomföra transaktionen trots att den är misstänkt ska något straffansvar inte kunna följa (prop. 2013/14:121 s. 60).

Även personer som medverkar till en åtgärd genom att transportera eller förvara större summor kontanter utan kännedom om vems kontanterna är och vilket ursprung de har, är exempel på vilka som kan omfattas av straffansvar enligt 7 § tredje stycket.

5.5.1 Självtvätt vid näringspenningtvätt

I vissa fall när åtal avseende näringspenningtvätt enligt 7 § har prövats i domstol har den tilltalade invänt att kriminaliseringen av självtvätt inte omfattar bestämmelsen om näringspenningtvätt i 7 §. Underrättspraxis ger dock stöd för uppfattningen att kriminaliseringen av självtvätt även omfattar bestämmelsen i 7 § (se bl.a. Svea hovrätts dom den 17 oktober 2019 i mål B-12439-18 och Svea hovrätts dom den 15 december 2016 i mål B 2512-16).

Kriminaliseringen av självtvätt vid penningtvättsbrott behandlas mer utförligt i [avsnitt 3.5.2](#).

5.6 Innebörden av att en åtgärd skäligen kan antas ha vidtagits i penningtvättssyfte

5.6.1 Grunden för straffansvaret enligt 7 § är ett klandervärt risktagande.

Grunden för straffansvaret enligt 7§ är, enligt motiven, att gärningsmannen gör sig skyldig till ett klandervärt risktagande. Det innebär att gärningsmannen ska kunna klandras för att han eller hon uppsåtligen tar en risk när en viss handling utförs. Enligt motiven är det inte nödvändigt för ansvar att gärningsmannen själv har gjort bedömningen att åtgärden skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte, dvs. att dölja eller främja. De omständigheter som ligger till grund för bedömningen att så är fallet ska dock vara täckta av gärningsmannens uppsåt (se prop. 2013/14:121 s. 115). Det är

alltså inte i första hand fråga om att bedöma vad gärningsmannen själv har insett beträffande syftet med åtgärden.

5.6.2 Även åtgärder med legitim egendom kan föranleda straffansvar

Det förhållandet att egendomen som åtgärden avser senare visar sig vara legitim, minskar inte det klandervärda risktagandet och undantar därför inte från ansvar (prop. 2013/14:121 s. 115).

Ett exempel på en sådan situation skulle kunna vara att personen A får en mycket stor summa kontanter som vederbörande vet kommer från en oförvitlig närståendes legala och tillbörliga förvärv. Att ta emot kontanterna i detta läge utgör inget klandervärt risktagande och är således straffritt. Vänder sig A därefter till en verksamhetsutövare, B, för att omvandla kontanterna till kontomedel skulle ansvar enligt bestämmelsen om näringspenningtvätt emellertid kunna aktualiseras för B i egenskap av mottagare av kontanterna i detta läge.

Om B exempelvis mottar kontanterna inom ramen för en verksamhet trots att A:s identitet är okänd och denne varken kan eller vill svara på frågor om varifrån kontanterna härrör och inte kan presentera något underlag avseende kontanterna, skulle B:s handlande kunna utgöra näringspenningtvätt trots att det är fråga om helt legitim egendom, om den vidtagna åtgärden anses utgöra ett klandervärt risktagande.

5.6.3 Omständigheterna under vilka åtgärden vidtogs är avgörande för det klandervärda risktagandet

I förarbetena uttalas att omständigheterna vid gärningen har större betydelse vid tillämpning av bestämmelsen i 7 § än vid tillämpning av motsvarande bestämmelse om häleriförseelse. Som skäl anges att vid häleriförseelse kan egendomen som sådan visa tecken på att det rör sig om exempelvis stöldgods. Eftersom en penningtransaktion i sig normalt inte uppvisar några sådana tecken eller kan uppfattas som misstänkt bör det i regel föreligga någon kvalificerande omständighet för att en sådan transaktion skäligen ska kunna antas vara vidtagen i penningtvättssyfte.

Omständigheterna kring transaktionen i det enskilda fallet kan i vissa fall vara så kvalificerade att kunskap om dem måste leda till misstanken att åtgärden har vidtagits i ett penningtvättssyfte. I andra fall är emellertid omständigheterna inte så kvalificerade. HD har i NJA 2020 s. 545 konstaterat att i de fall omständigheterna i sig inte är så kvalificerade, är det inte tillräckligt för straffansvar att gärningsmannen känner till de faktiska omständigheterna. Det måste i sådana fall därutöver krävas att han eller hon förstår åtminstone att åtgärden kan innefatta ett riskmoment.

I "Näringspenningtvätten i Dackom Bygg" NJA 2022 s. 42 prövade Högsta domstolen om en person hade medverkat till åtgärder som skäligen kan antas

ha vidtagits i penningtvättssyfte, men även frågan om rubricering och straffvärdebedömning. Högsta domstolen uttalade bl.a. följande.

17. "Uttrycket "skäligen kan antas" har till funktion att peka på att det är omständigheterna under vilka åtgärderna har vidtagits som bör vara avgörande för om ett klandervärt risktagande ska anses föreligga. Eftersom en penningtransaktion i sig normalt inte kan anses som något misstänkt bör det i regel föreligga någon kvalificerad omständighet för att en sådan transaktion skäligen ska kunna antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Bland de faktorer som är relevanta för bedömningen ingår det sammanhang i vilket transaktionen vidtas, varför transaktionen genomförs samt med vem och på vilket sätt den utförs (jfr prop. 2013/14:121 s. 115)."

I målet hade gärningspersonen vid 25 olika tillfällen, på uppmaning av en bekant, från ett bolags konto tagit ut och till sin bekant överlämnat sammanlagt drygt 2,7 miljoner kr i kontanter. Gärningspersonen hade därigenom medverkat till åtgärder som inneburit att bolaget använts för att slussa pengar där det i flera fall har varit oklart varifrån pengarna kommer, varför transaktionerna genomförts och vad pengarna skulle användas till. Högsta domstolen ansåg att gärningspersonen hade medverkat till åtgärder som skäligen kan antas vara vidtagna i penningtvättssyfte (p. 26).

Frågan om klandervärt risktagande aktualiserades även i Högsta domstolens avgörande "Studentens banktransaktioner" NJA 2022 s. 633. Där ansåg Högsta domstolen att omständigheterna kring transaktionerna var sådana att åtgärderna skäligen kunde antas ha vidtagits i penningtvättssyfte bestående i att främja möjligheten för någon att tillgodogöra sig medlen (p. 20). I målet ansågs dock åtgärderna inte vara vanemässiga, organiserade eller sammantaget i övrigt ha varit ett led i en verksamhet av större omfattning (se mer om avgörandet i avsnitt 5.3).

I verksamheter som lyder under den administrativa penningtvättslagen uppställs långtgående krav på näringsidkaren om bl.a. kundkännedom och vad som kan vara misstänkta transaktioner eller beteenden. Detta bör innebära att personal inom denna typ av verksamheter typiskt sett har större förståelse för att även åtgärder som i sig inte är så kvalificerade kan innefatta ett riskmoment.

I de fall det i enlighet med reglerna i den administrativa penningtvättslagen är legitimt för verksamhetsutövaren att genomföra transaktionen trots att den är misstänkt ska straffansvar för näringspenningtvätt inte följa. I detta sammanhang finns det anledning att nämna att misstankar om näringspenningtvätt inte nödvändigtvis är uteslutna i en verksamhet som av en tillsynsmyndighet har bedömts bedrivas utan anmärkning. Det kan nämligen förhålla sig så att det underlag tillsynsmyndigheten har grundat sin bedömning på skiljer sig från det underlag brottsbekämpande myndigheter har tillgång till, vilket inte är ovanligt eftersom endast brottsbekämpande

myndigheter har möjlighet att använda sig av sedvanliga, och i vissa fall hemliga tvångsmedel, under en förundersökning.

5.7 Omständigheter som kan tala för klandervärt risktagande

I detta avsnitt följer några få exempel på vad som i domstolspraxis har ansetts kunna utgöra omständigheter som vid en samlad bedömning lett till slutsatsen att ett klandervärt risktagande har förelegat.

- Användandet av falska eller missvisande handlingar
- Kedjetransaktioner över flera konton som gör det svårt att utreda pengars ursprung
- Att ersättning för åtgärderna erhållits trots att dessa inte ägt rum i en näringsverksamhet
- Större mängder kontanter har transporterats eller förvarats
- Motparter som den tilltalade inte kunnat identifiera
- Onödigt komplicerade eller kostsamma transaktioner
- Snabb omsättning av insatta medel bl.a. genom stora kontantuttag

Det kan tilläggas att vad som utgör omständigheter som kan anses vara misstänkta till stor del beror på vilken typ av transaktion, bransch, verksamhetsutövare och kunder det är fråga om. Det finns därför otaliga exempel på misstänkta omständigheter som kan vara hänförliga till kundens identitet, beteende, transaktioner och kontakter med verksamhetsutövaren, och dessa kan inte samtliga exemplifieras inom ramen för denna framställning.

För ytterligare vägledning avseende misstänkta transaktioner i olika branscher hänvisas bl.a. till de publikationer som görs av samordningsfunktionen mot penningtvätt och finansiering av terrorism samt tillsynsmyndigheter och branschorgan.

5.8 Gradindelning och straffvärde

5.8.1 Näringspenningtvätt, grovt brott

7 § [...]

Är brottet grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

För näringspenningtvätt som är att anse som grov finns en särskild straffskala i 7 § andra stycket penningtvättsbrottslagen. Det anges inte några exempel på vad som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt. Ledning får enligt förarbetena hämtas från de omständigheter som särskilt

ska beaktas vid bedömning av om ett penningtvättsbrott är grovt, se [avsnitt 3.7](#).

I "Näringspenningtvätten i Dackom Bygg" NJA 2022 s. 42 prövade Högsta domstolen frågan om rubricering och straffvärdebedömning, se mer om avgörandet under avsnitt 5.6.3. Högsta domstolen ansåg att varje gärning skulle ses som ett särskilt fall av näringspenningtvätt (av normalgraden) och uttalade bl.a. följande.

28. Samtliga rekvisit för näringspenningtvätt har uppfyllts vid var och en av åtgärderna. Det finns inte någon utredning som visar att AA haft en bestämd brottsplan. Annat är inte visat än att han gjort uttagen på uppmaning av sin bekant. Vart och ett av de tillfällen då AA tog ut och till sin bekant överlämnade kontanter ska ses som ett särskilt fall av näringspenningtvätt. Även med beaktande av att det varit fråga om näringspenningtvätt, bör det förhållandet att åtgärderna har upprepats vid ett stort antal tillfällen få betydelse vid den samlade straffvärdebedömningen.

5.8.2 Näringspenningtvätt, ringa brott

7 § [...]

Är brottet ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Till samma straff döms den *som i annat fall än som anges i första stycket* medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i sådant syfte som anges i 3 § [dölja eller främja].

Näringspenningtvätt kan rubriceras som ringa brott på två olika grunder. Den ena situationen är när en enstaka åtgärd vidtas i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning och åtgärden inte avser något högre belopp.

Den andra, och mest vanligt förekommande situationen, är när åtgärden varken skett i näringsverksamhet, vanemässigt eller i större omfattning, men där åtgärden skäligen kan antas vara vidtagen i sådant syfte som anges i 3 §.

Det finns ett antal avgöranden i underrättspraxis där gärningen har ansetts vara ringa inte på grund av det låga beloppet utan jämlikt 7 § tredje stycket andra meningen. Även om påföljden i de flesta fall har blivit böter så har detta inte hindrat att relativt stora värden, i vissa fall över 400 000 kr, tagits i förvar enligt lagen (1974:1065) om visst stöldgods m.m. (stöldgodslagen).

5.9 Övriga regelverk inom penningtvättsområdet

Det kan vid handläggningen av viss kvalificerad penningtvättsbrottslighet vara nödvändigt att känna till den administrativa penningtvättslagen och vilka tillsynsmyndigheter som finns på området. Detta är särskilt viktigt vid handläggningen av näringspenningtvätt, eftersom sådan brottslighet utgår från ett klandervärt risktagande, och där åtgärder som är förenliga med den administrativa penningtvättslagen inte ska föranleda straffansvar.

Lagen (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism

Reglerna i den administrativa penningtvättslagen syftar till att motverka att penningtvätts- och terrorismfinansieringsaktiviteter kan genomföras och till att förhindra att finansiell verksamhet och annan näringsverksamhet utnyttjas för penningtvätt och finansiering av terrorism.

Lagen omfattar verksamhetsutövare som bl.a. banker och andra finansiella institut. Den omfattar även företag och verksamhetsutövare utanför den finansiella sektorn, såsom bl.a. fastighetsmäklare, revisorer, advokater, skatterådgivare samt företag som bistår vid bolagsbildning och tillhandahåller kontor och postadresser. Vidare omfattas kasinon samt alla företag som säljer varor för mer än 5 000 euro kontant.

Lagen bygger på ett riskbaserat förhållningssätt. Där ställs bland annat krav på att verksamhetsutövarna ska genomföra en riskbaserad kundkännedom innan en affärsförbindelse etableras eller en enstaka transaktion över ett visst tröskelbelopp genomförs. Vid misstanke om penningtvätt ska åtgärder vidtas oavsett tröskelbelopp. Handlingar som ligger till grund för kundkännedomen ska bevaras.

Verksamhetsutövaren ska även granska transaktioner för att upptäcka sådana som den misstänker eller har skälig grund att misstänka utgör ett led i penningtvätt eller finansiering av terrorism. Om misstanke efter en närmare analys kvarstår ska uppgifter om alla omständigheter som kan tyda på penningtvätt utan dröjsmål lämnas till Polismyndigheten (penningtvättsrapport). Huvudregeln är att verksamhetsutövaren ska avstå från att utföra misstänkta transaktioner. Verksamhetsutövaren får inte röja för kunden eller någon utomstående att en granskning har genomförts eller att uppgifter har lämnats (meddelandeförbudet). För den som bryter mot meddelandeförbudet kan straffansvar enligt 20 kap. 3 § brottsbalken aktualiseras.

Verksamhetsutövaren ska även ha riskbaserade rutiner för att förhindra att verksamheten utnyttjas för penningtvätt eller finansiering av terrorism samt se till att de anställda får den information och utbildning som behövs.

Tillsynsmyndigheter över de verksamhetsutövare som omfattas av den administrativa penningtvättslagen är Finansinspektionen, Fastighetsmäklarinspek-

tionen, Spelinspektionen, Revisorsinspektionen, Sveriges advokatsamfund och länsstyrelserna i Stockholm, Västra Götaland och Skåne län.

I lagen finns även regler om dispositionsförbud, se [avsnitt 7](#).

Förordningen (2009:92) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism

I förordningen finns närmare bestämmelser om hur registrering av verksamhet ska gå till hos Bolagsverket.

Av förordningens 13 § framgår även att det ska finnas en samordningsfunktion mot penningtvätt och finansiering av terrorism. Samordningsfunktionens styrgrupp består av representanter från bl.a. Bolagsverket, Brottsförebyggande rådet, Ekobrottsmyndigheten, Finansinspektionen, Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten.

Samordningsfunktionens uppgift är bl.a. att identifiera, kartlägga och analysera riskerna och metoderna för penningtvätt och finansiering av terrorism samt att sammanställa nationella riskbedömningar avseende detta område. Samordningsfunktionens publikationer kan innehålla exempel vad som kan anses vara misstänkta transaktioner eller misstänkta beteenden inom olika branscher. Dessa publikationer kan exempelvis vara till hjälp för åklagare för att ta ställning till om det föreligger sådana omständigheter som kan utgöra grunden för ett klandervärt risktagande vid näringspenningtvätt.⁶

Lagen (2017:631) om registrering av verkliga huvudmän

För att förhindra att juridiska personer eller truster utnyttjas för penningtvätt eller finansiering av terrorism finns i lagen bestämmelser om krav på registrering av verkliga huvudmän för juridiska personer och truster. Registreringen sker till Bolagsverket.

I lagen finns en definition av vad som anses utgöra verklig huvudman. Med verklig huvudman avses enligt lagens 3 § en fysisk person som, ensam eller tillsammans med någon annan, ytterst äger eller kontrollerar en juridisk person, eller en fysisk person till vars förmån någon annan handlar.

En juridisk person ska enligt lagen inneha, dokumentera och vid förfrågan från myndighet lämna ut tillförlitliga uppgifter om vem som är dess verkliga huvudman och om arten och omfattningen av hans eller hennes intresse i den juridiska personen. Om en verklig huvudman saknas eller om det inte finns tillförlitliga uppgifter om vem som är verklig huvudman, ska den juridiska personen i stället ha uppgift om detta. Den juridiska personen är även

⁶ <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/penningtvatt/nationell-samordning-mot-penningtvatt-och-finansiering-av-terrorism/>

skyldig att anmäla uppgifterna till Bolagsverket för registrering i registret över verkliga huvudmän.

Finansinspektionens föreskrifter

Finansinspektionen har en egen författningssamling, FFFS, med föreskrifter och allmänna råd som gäller på finansområdet. Finansinspektionens föreskrifter om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism (FFFS 2017:11) innehåller bestämmelser om de åtgärder som ett företag ska vidta för att förhindra att verksamheten utnyttjas för penningtvätt eller finansiering av terrorism. Föreskrifterna omfattar bland annat hantering av frågor om riskbedömning och rutiner, åtgärder för identitetskontroll, övervakning och rapportering samt regelefterlevnad.

Det framgår vidare av föreskrifterna att företag ska identifiera och analysera vilka hot, hämndåtgärder eller andra fientliga åtgärder som kan uppkomma mot anställda, uppdragstagare och andra personer som på liknande grund deltar i verksamheten.

Företaget ska också utreda incidenter och använda kunskapen för att uppdatera de rutiner som det ska ha enligt 2 kap. 15 § i den administrativa penningtvättslagen. Omfattningen av rutinerna ska utgå från företagets allmänna riskbedömning.

Författningen utvecklar hur identitetskontroller av fysiska och juridiska personer ska genomföras. Särskild bestämmelse finns om identitetskontroll på distans.

De företag som omfattas av föreskrifterna ska tillse att de har en särskild befattningshavare som ansvarar för riskbedömning, uppföljning och uppdatering av rutiner och rapportera till styrelsen och den verkställande direktören. En centralt funktionsansvarig ska övervaka och löpande kontrollera att företaget uppfyller lagen om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism, dessa föreskrifter samt företagets rutiner och riktlinjer samt ge råd, stöd och utbildning till anställda. Den centralt funktionsansvarige ska placeras inom företaget och vara oberoende i förhållande till de funktioner och områden den ska övervaka och kontrollera. Den centralt funktionsansvarige har också till uppgift att rapportera till styrelsen och den verkställande direktören.

I föreskrifterna finns vidare vissa bestämmelser om företagets granskningsfunktion och visselblåsarfunktion. Kunskapen om vilken skyldighet de olika funktionerna har att rapportera till ledningen kan ha betydelse vid förundersökningsledarens ansvarsbedömning av personer i ledande position.

6 Försök, förberedelse och stämpling (8 §)

8 § För försök, förberedelse eller stämpling till penningtvättsbrott, grovt penningtvättsbrott eller näringspenningtvätt som inte är ringa, döms det till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken.

Försök, förberedelse och stämpling till penningtvättsbrott, grovt penningtvättsbrott och näringspenningtvätt som inte är ringa är straffbart.

De uttalanden som gjordes i samband med att osjälvständiga brottsformer kriminaliserades i förhållande till bl.a. grovt penninghäleri utgör vägledning även när det gäller kriminaliseringen av förstadier till penningtvättsbrott och näringspenningtvätt (jfr prop. 2000/01:133 s. 33). Av dessa uttalanden framgår bl.a. följande. Att åta sig eller erbjuda sig att skaffa fram s.k. vinstbongar till någon som vill dölja att han eller hon har berikat sig genom brott bör utgöra stämpling till penningtvättsbrott. På samma sätt bör det bedömas som stämpling om någon erbjuder sig att ställa sitt bankkonto och sina identitetshandlingar till förfogande för den som genom olika typer av transaktioner vill omvandla egendom som härrör från brott. Försökspunkten torde enligt de äldre förarbetena vara nådd när en gärningsman ger anvisningar till sin bank att utföra en viss transaktion, som om den fullbordades skulle utgöra penningtvättsbrott. Likaså bör enligt förarbetena försökspunkten vara nådd när någon som avser föra pengar ur landet på ett sätt som utgör penningtvättsbrott ertappas på en flygplats eller en färjeterminal.

7 Dispositionsförbud

Polismyndigheten genom Finanspolissektionen och Säkerhetspolisen har möjlighet att innan förundersökning inletts besluta om att tillfälligt förbjuda kunden att flytta på eller på annat sätt disponera egendom som finns hos en verksamhetsutövare, exempelvis en bank (dispositionsförbud).

Dispositionsförbud kan endast avse pengar, fordran eller annan rättighet.

Beslutet om dispositionsförbud ska så snart som möjligt anmälas till åklagare, som skyndsamt ska ta ställning till om åtgärden ska bestå.

Ett dispositionsförbud gäller som längst under två arbetsdagar från Polismyndighetens beslut.

I den administrativa penningtvättslagen finns regleringen om dispositionsförbud.

7.1 Innebörden av dispositionsförbud

Regler om dispositionsförbud och underrättelser om sådant förbud finns i 4 kap. 11–12 §§ i lagen (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism.

Polismyndigheten (Finanspolisen) och Säkerhetspolisen kan tillfälligt säkra egendom som finns hos en verksamhetsutövare genom beslut om att egendomen eller motsvarande värde tills vidare inte får flyttas eller disponeras på annat sätt (dispositionsförbud) vare sig av kunden eller annan som kan vara behörig att förfoga över den, t.ex. en fullmaktshavare.

7.2 Förfarandet vid prövningen av dispositionsförbud

7.2.1 Underlag vid anmälan av dispositionsförbud

Polismyndighetens beslut om dispositionsförbud ska så snart som möjligt anmälas till åklagare. Enligt en överenskommen handlägningsrutin mellan Åklagarmyndighetens åklagarområden och Polismyndigheten (Finanspolisen) ska Polismyndigheten (Finanspolisen) fatta sitt beslut om dispositionsförbud på en särskild blankett samt upprätta ett skriftligt beslutsunderlag med uppgifter om de närmare omständigheter som utgör grunden för beslutet. Därefter ska Polismyndigheten (Finanspolisen) så snart som möjligt anmäla

beslutet till åklagare genom att med hög prioritet mejla beslut och underlag till aktuell åklagarkammars registratorsbrevlåda.⁷

Underlaget för Polismyndighetens beslut om dispositionsförbud kan bestå av penningtvättrapporter från verksamhetsutövaren och annat sekretessbelagt underrättelsematerial. Polismyndigheten överlämnar normalt sett inte materialet i sin ursprungliga form utan sammanställer uppgifterna i ett beslutsunderlag som överlämnas till åklagaren tillsammans med Polismyndighetens beslut om dispositionsförbud.

Av förarbetena framgår att åklagaren inför sitt ställningstagande till dispositionsförbudet bör ha tillgång till samma beslutsunderlag som Polismyndigheten. Vidare framgår att den utredning som tagits fram vid Polismyndigheten alltid bör följa med Polismyndighetens anmälan om dispositionsförbud, liksom Polismyndighetens skriftliga beslut om dispositionsförbud (prop. 2013/14:121 s. 128).

7.2.2 Åklagarens prövning av dispositionsförbud

För dispositionsförbud krävs att det finns skäl att misstänka att egendomen varit föremål för brott enligt penningtvättsbrottslagen. Beviskravet är således lägre än det som gäller vid penningbeslag. Syftet med regleringen är att kunna ingripa redan innan det finns en tillräcklig misstanke för att inleda förundersökning. Beslutet är ett förstadium till straffprocessuella tvångsmedel och ska så snart som möjligt underställas åklagaren för ställningstagande till om beslutet ska bestå. Misstanken, som ska grunda sig på konkreta omständigheter, ska knytas till egendomen och behöver inte knytas till person. Det krävs således inte att det finns en misstänkt person.

Egendomen ska finnas hos en verksamhetsutövare under verksamhetsutövarens kontroll för kunds räkning. Begreppet verksamhetsutövare omfattar enligt den administrativa penningtvättslagen, förutom aktörer och rådgivare när det gäller finansiella tjänster, även bl.a. yrkesmässig verksamhet som avser dels kontanthandel med dyrbara varor, dels handel för klienters räkning med bl.a. fastigheter. De vanligaste fallen avser kontobehållningar hos bank.

Med egendom avses pengar, fordran eller annan rättighet. I första hand aktualiseras kontobehållningar men även kontanter i form av sedlar och mynt, aktier, obligationer eller andra papperslösa värdepapper omfattas. Penningöverföringar via olika typer av betaltjänster kan ske utan att avsändare eller mottagare har något konto hos företaget. Även sådana överföringar omfattas av reglerna om dispositionsförbud.

⁷ <https://am/Rattsligt/Sidor/Rutiner.aspx>

För beslut om dispositionsförbud krävs fara i dröjsmål och att det skäligen kan befaras att egendomen annars kommer att undanskaffas. Sabotagerisken ska bedömas i förhållande till egendomen. Vid bedömningen kan hänsyn tas till transaktionsmönster på t.ex. det aktuella kontot liksom kunskaper om den kund som förfogar över egendomen eller som begärt en viss transaktion.

Skälen för beslut om dispositionsförbud ska uppväga det intrång eller men i övrigt som det innebär, dvs. proportionalitetsprincipen ska beaktas. Vid proportionalitetsbedömningen ska bl.a. beaktas egendomens värde, misstankegraden, risken för undanskaffande och vilken skada som kan uppstå.

Dispositionsförbudet behöver inte knytas till en viss transaktion utan kan även avse ett värde som motsvarar vad som kan beräknas bli föremål för förverkande.

När Polismyndighetens beslut om dispositionsförbud har anmälts till åklagare ska åklagaren skyndsamt besluta om dispositionsförbudet ska bestå. Om åklagaren anser att underlaget är tillräckligt för att inleda förundersökning är åklagaren inte förhindrad att fatta beslut om andra tvångsmedel, vanligtvis penningbeslag, i stället för att fastställa dispositionsförbudet. I annat fall har Polismyndigheten möjlighet att inom två arbetsdagar från Polismyndighetens beslut komplettera utredningen, varefter ett förnyat ställningstagande till frågan om att inleda förundersökning kan ske av åklagare.

Åklagarens beslut om ett dispositionsförbud ska bestå dokumenteras och diarieföras i ett A-ärende i Cåbra. Beslutsmall om att dispositionsförbud ska bestå finns i Cåbra under kategorin "Dispositionsförbud". Åklagarens beslut om dispositionsförbud får enligt 4 kap. 12 § den administrativa penningtvättslagen inte överklagas.

7.3 Giltighetstid

Ett dispositionsförbud gäller som längst under två arbetsdagar från Polismyndighetens beslut. Observera att med två arbetsdagar avses tiden, dvs. klockslaget, från beslutet till samma tid två arbetsdagar senare. Som arbetsdagar räknas inte lördagar, söndagar eller andra allmänna helgdagar, midsommarafton, julafton eller nyårsafton, (se 2 § första stycket lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid). Om ett beslut har fattats en fredag kl. 12.00 gäller det längst till nästkommande tisdag kl. 12.00. När den angivna tiden har löpt ut upphör dispositionsförbudet automatiskt att gälla.

Ett tidigare ställningstagande kan när som helst omprövas. Om Polismyndigheten vid den fortsatta utredningen efter att ett beslut om dispositionsförbud har fastställts av åklagaren, får del av uppgifter som innebär att det inte längre finns anledning att misstänka penningtvätt måste uppgifterna genast förmedlas till åklagaren för en ny bedömning.

Det är Polismyndigheten och inte åklagare som leder den fortsatta utredningen under tiden som dispositionsförbudet löper. Åklagaren kan dock lämna vägledning kring vilken ytterligare utredning åklagaren anser krävs för att förundersökning ska kunna inledas.

7.4 Underrättelser

7.4.1 Underrättelse om dispositionsförbud till verksamhetsutövaren

Verksamhetsutövaren, exempelvis en bank, ska omedelbart underrättas om beslut om dispositionsförbud eller om sådant beslut har hävts. Det är Polismyndigheten som fattar beslutet om dispositionsförbud och som initialt underrättar verksamhetsutövaren. Verksamhetsutövaren bör även underrättas om åklagarens ställningstagande till om dispositionsförbudet ska bestå eller inte. Denna underrättelse kan delegeras till Polismyndigheten.

7.4.2 Underrättelse om dispositionsförbud till den drabbade

Den som har drabbats av ett beslut om dispositionsförbud, exempelvis kontoinnehavaren, ska underrättas om beslutet när det kan antas att syftet med en beslutad eller förutsedd åtgärd inte motverkas och den framtida utredningen inte skadas om uppgiften röjs. Underrättelse bör normalt sett kunna ske när dispositionsförbudet övergått till penningbeslag, eftersom den drabbade då enligt 27 kap. 11 § rättegångsbalken ska underrättas om beslaget utan dröjsmål. Mall avseende underrättelse om dispositionsförbud finns i Cåbra under kategorin "Dispositionsförbud".

Det är alltid åklagaren som ska besluta om underrättelse. Detta gäller även om ärendet inte leder till förundersökning. I dessa fall kan åklagaren, enligt förarbetena, normalt fatta beslut om underrättelse i samband med beslut om att inte inleda förundersökning.

Underrättelse behöver inte lämnas om den med hänsyn till omständigheterna uppenbart är utan betydelse. Så kan enligt förarbetena exempelvis vara fallet om den berörde redan på annat sätt fått kännedom om dispositionsförbudet eller när förbudet gällt under mycket kort tid och risken för att den berörde lidit någon skada därför är liten. Ställningstagandet/beslutet att underlåta att lämna underrättelse bör dokumenteras (jfr JO beslut den 21 oktober 2020 i dnr 6005-2018).

7.5 Dispositionsförbud på begäran av annan stat

Dispositionsförbud kan begäras av annan stats finansunderrättelseenhet. Sådan begäran ställs till Polismyndigheten.

Även om den drabbade ska underrättas om beslutet om dispositionsförbud finns det, till skillnad mot vid penningbeslag, möjlighet att vänta med underrättelsen för att inte skada den framtida utredningen. Ett beslut om dispositionsförbud kan emellertid vara synligt för den drabbade om denne t.ex. loggar in på aktuell internetbank. Då begärande stat kan ha uppfattningen att ett eventuellt beslut om dispositionsförbud inte på något sätt får synas för kunden är det viktigt att den begärande staten informeras om denna risk.

Vid situationer där giltighetstiden beträffande dispositionsförbud börjar närma sig slutet och en begäran om rättslig hjälp från andra staten omöjligen hinner inkomma och/eller översättas innan fristen löper ut bör åklagaren undersöka förutsättningarna för att inleda en svensk förundersökning för penningtvättsbrott och därmed möjliggöra användningen av tvångsmedel. Vanliga regler om förundersökning gäller.

8 Konkurrens, rättskraft och preskription

8.1 Konkurrens

De skyddsintressen som motiverat kriminalisering av penningtvätt anges i förarbetena vara dels enskildas och allmännas rätt till skydd för egendom, dels intresset av att effektivt kunna bekämpa framförallt ekonomisk och organiserad brottslighet. Ytterligare ett skyddsintresse är att motverka att brottsutbyte förs in och cirkulerar i de finansiella systemen.

Konkurrenssituationer kommer att uppstå. I förhållande till förbrottet blir detta särskilt tydligt när det gäller självtvätt. I förarbetena sägs att konkurrensfrågan vid självtvätt kan hanteras genom reglerna om brottskonkurrens, på samma sätt som när det gäller häleri (se bl.a. bl.a. NJA 1985 s. 796, NJA 1943 s. 590 och RH 1988:33). I enlighet med allmänna principer om brottskonkurrens bör ett penningtvättsbrott i form av självtvätt som huvudregel anses konsumerat av och medbestraffat med det förbrott som gett upphov till vinningen. Ett visst efterföljande handlande ses som en naturlig del av förbrottet och domstolen bör normalt endast döma för förbrottet.

Det kan finnas situationer när det är motiverat att döma i brottskonkurrens, dvs. döma till ansvar för såväl förbrottet som penningtvättsbrottet. Det är framförallt i fall där en person endast har deltagit i begränsad utsträckning i förbrottet men haft en avgörande roll när det gäller den efterföljande penningtvätten. Det kan också bli aktuellt när penningtvättsåtgärderna klart går utöver vad som får anses vara sedvanlig hantering av brottsutbyte.

Beträffande den tidigare penninghälerilagstiftningen angavs att om en gärning var att bedöma som både häleri och penninghäleri skulle domstolen döma för häleri. Vidare konkurrerade såväl häleri som penninghäleri ut skyddande av brottsling. I nu aktuella förarbeten anges däremot att om det beträffande en och samma gärning finns förutsättningar att döma för såväl penningtvättsbrott som häleri, bör domstolen döma för penningtvättsbrott. Detsamma bör gälla om en penningtvättsgärning även uppfyller rekvisiten för skyddande av brottsling. Penningtvättsbrott anses som en kvalificerad form av dessa brotts typer. Enligt ett uttalande i betänkandet som låg till grund för lagstiftningen ska samma resonemang gälla även för gärning som också är att bedöma som urkundsförfalskning, dvs. domstolen bör som regel döma endast för penningtvättsbrottet (SOU 2012:12 s. 458)

8.2 Rättskraft

Om en person tidigare dömts för ett förbrott och domen innefattar ett beslut om förverkande som har verkställts, finns inte något utbyte i behåll som kan bli föremål för penningtvättsåtgärder. Om förverkandet inte har verkställts finns däremot utrymme för en gärningsman att vidta penningtvättsåtgärder med utbytet från förbrottet. Något nytt förverkande kan dock ske.

HD har bedömt att när stöld och häleri är alternativa förklaringar till en persons innehav av viss egendom så är det fråga om samma gärning i 45 kap. 5 § tredje stycket och 30 kap. 9 § rättegångsbalken (NJA 1980 s. 686). Detta gäller oberoende av hur mycket alternativen skiljer sig ifrån varandra med hänsyn till tid och plats samt händelseförloppet i övrigt.

I förarbetena sägs att det inte är givet att samma bedömning ska göras när det gäller förhållandet mellan ett förbrott och efterföljande penningtvättsbrott. Ett skäl är att brotten delvis kan ha olika skyddsintressen. Frågan överlämnas till rättstillämpningen att avgöra.

8.3 Preskription

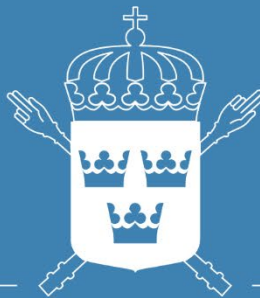
Nyss nämnda principer gör sig gällande även beträffande penningtvättsbrott, vilket innebär att det finns utrymme för att inte alltid räkna preskriptionstidpunkten från den första fullbordade penningtvättsgärningen när de senare penningtvättsåtgärderna inte kan anses ligga i linje med den första penningtvättsåtgärden eller i andra speciella situationer. Det har dock överlämnats till rättstillämpningen att avgöra när undantag kan göras från huvudregeln.

HD har beträffande häleri uttalat att preskription för ett stöldbrott som huvudregel ska anses omfatta även senare åtgärder där gärningsmannen har tillgodogjort sig egendom eller försvårat dess återställande (NJA 1985 s. 796). Översatt till penningtvättsområdet skulle detta innebära att självtvätt normalt preskriberas samtidigt som förbrottet. Som ovan angetts finns i vissa situationer utrymme för att döma i brottskonkurrens, dvs. för såväl förbrott som för penningtvättsbrott. Som en följd av detta bör enligt förarbetena preskriptionstiden därför i dessa fall räknas från den första fullbordade penningtvättsgärningen. Att räkna på annat sätt får till följd att någon skulle kunna gå fri från ansvar för penningtvättsbrott genom att erkänna sin medverkan i ett preskriberat förbrott.

I de fall där det inte är samma gärningsman som begått förbrott som ett häleri har HD angett att preskriptionstid för sakhäleri bör räknas från den första handling som utgör ett fullbordat häleri (NJA 1984 s. 564). Senare företagna häleriåtgärder inverkar inte på preskriptionstiden. Enligt domstolen finns dock undantag från principen, t.ex. när hälerihandlingar inte ligger i linje med den första åtgärden eller i andra särpräglade situationer.

Ekobrottsmyndigheten
Swedish Economic Crime Authority

ÅKLAGARMYNDIGHETEN